

“Ey tarihçi, belgen kadar konuş!” Belgesel bir Teşkilâtı Mahsusa öyküsü

CEMİL KOÇAK*

Teşkilâtı Mahsusa hakkında bil(ebil)diklerimiz pek az, neredeyse birazcık-
tır. Önce, bu konuda biraz bilgilenmek istediğimiz takdirde, kolayca bulabi-
leceğimiz kaynaklardan söz etmemiz gerekir:

Philip Stoddard'ın “Teşkilâtı Mahsusa”: Osmanlı Hükümeti ve Araplar
1911-1918 (Teşkilâtı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma (Çev. Tansel Demirel,
Arba Yayınları, İstanbul, 1993; yeni basım: “Teşkilâtı Mahsusa”, Arma Ya-
yınları, İstanbul, 2003) adlı kitabı, çok eski bir tarihte, 1963 yılında, Prin-
ceton Üniversitesi'nde hazırlanmış doktora tezini içermektedir. Kitabının
sonunda yazar, neredeyse elli yıl öncesinin konuya ilişkin kaynaklarını
eleştirel bir tarzda gözden geçirmektedir. Ancak yazar kitabında, herhangi
bir arşiv belgesi kullanma imkânına sahip olamamıştır.

Bunun yanı sıra, hemen iki isim daha sayabilirim: Atilla Çeliklepe'nin
(aynı zamanda yüksek lisans tezi olan) Teşkilâtı Mahsusa'nın Siyasî Misyonu
(IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002) ve Mustafa Balcıoğlu'nun Teş-
kilâtı Mahsusa'dan Cumhuriyete (Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2001). Bu
kitapları öne çıkarmamın nedeni, konu hakkında ATASE arşivinden belge-
ler temelinde yapılmış çalışmalar olmalarıdır. Vahdet Keleşylmaz'ın Birinci
Dünya Savaşı'nda Türk-Hint İlişkileri başlıklı doktora tezini de (1997) bu
listeye katabiliriz. Teşkilâtı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918) baş-
lığı ile yayımlanan çalışma (Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,
1999), Teşkilâtı Mahsusa'nın bölgedeki faaliyetlerine ilişkindir ve yine ATASE
arşiv belgelerine dayanmaktadır.

*1) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Buraya kadar saydıklarım, akademik kustaslara bir ölçüde daha uygun düşen çalışmalardır. Diğer yandan, akademik ölçülerin tamamen dışında yani yarı gazetecilik ürünü, yarı popüler metinler sayılabilecek olan kitaplardan da söz etmemiz gerekir: Ergun Hiçyılmaz'ın *Belgelerle Teşkilâtı Mahsusa ve Câsusluk Örgütleri* (Ünsal Yayınları, İstanbul, 1979); Hikmet Çiçek'in *Dr. Bahattin Şâkir: İttihat ve Terakki'den Teşkilâtı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobenini* (Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004); Soner Yalçın'ın *Teşkilâtın İki Sâhşoru: Dede Yakup Cemil-Torun "Yakup Cemil"*, (Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001) gibi...

Tabii anılara da bir göz atmak gerekir: Örgütün içinden gelecek sesler, elbette çok değerlidir. Ârif Cemil'in ilk kez 1934 yılında *Vakit* gazetesinde telif edilen anıları, *Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilâtı Mahsusa* adı altında (Arba Yayınları, İstanbul, 1997) yayımlandı. Eşref Kuşçubaşı'nın anıları da *Hayber'de Türk Cengi* (Arba Yayınları, İstanbul, 1997) adı altında Philip Stoddard ile H. Basri Danışman tarafından yayına hazırlandı. Hüsâmettin Ertürk'ün anıları, *İki Devrin Perde Arkası* (Hauratı Anlatan: Osmanlı İmparatorluğu Teşkilâtı Mahsusası'nda ve M. M. Grubu Başkanı Bulunan Albay Hüsâmettin Ertürk, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1957; üçüncü basım: Ararat Yayınları, İstanbul, 1969) da önemli bir kaynak olarak zikredilmelidir. Gâlib Vardar'ın Samih Nâfiz Tansu tarafından kaleme alınan ve daha önce *Yeni Sabah* gazetesinde tefrika edilmiş olan *İttihat ve Terakki İçinde Dönenler* (İnkilâp Kültürü, İstanbul, 1960) adını taşıyan anıları ile Mustafa Râgıp Esatlı'nın ilk kez 1930'lu yıllarda *Akşam* gazetesinde tefrika edilen *İttihat ve Terakki* (Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1975) adını taşıyan metni de dikkate değerdir.

Elbette bu listeye başka kitaplar da eklenebilir. Burada tam bir bibliyografya vermek gibi bir niyetim yok. Amacım, bu kaynaklarda sunulan bilgilerden hareketle, konuya ilişkin bilgi düzeyimizi hatırlatmaktan ibarettir. Metinlerin pek azı akademik ölçülerde hazırlanmış; pek çoğu da kaynağı belirsiz öykülerden oluşuyor. Bir kahramanlık destanı fonu hemen göze çarpmaktadır. Genellikle benzer metinlerden aktarmalar söz konusudur. Ayrıca geçerli kaynak kullanma yöntemine de pek az iltifat edilmiştir... ATASE arşivinde yapılmış çalışmalar dahi, merakımızı giderecek ipuçlarından yoksundur. Âdeta sayılabilir rakamlara ulaşmış belgeler temelinde yapılmış çalışmalardan söz ediyoruz. Akademik çevrelerin konuya gösterdikleri ilgisizlik de göz ardı edilemez. Bütün bu metinleri okuyan meraklı bir okuyucu, Teşkilâtı Mahsusa'nın tam ve kesin olarak hangi tarihte kurulduğunu dahi öğrenemeyecek demektir!

Teşkilâtı Mahsusa hakkındaki ilk resmî bilgilere, ancak 1918 yılı sonunda rastlıyoruz: Nitekim, Meclisi Mebusan'da Beşinci Şube'de yapılan soruşturma sırasında, ifadelerine başvurulmuş üst düzey İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri ile hükümet üyeleri, Teşkilâtı Mahsusa'yı şöyle tanımlamışlardır:¹

(Sadrazam Sait Halim Paşa'nın ifadesinden)

Reis: "Teşkilâtı Mahsusa nâmi altında yapılan çete teşkilâtının birçok fenâliklerde bulunduğu izah edilmişti."

Sait Halim Paşa: "Fakat bu mesele Bâbî Âli'ye, hükümete müteallik bir iş değil ki... Yâni hükümetin bu hususta bir karar ve teşebbüsü mevcut değildir."

Reis: "Bu teşkilâttan haberdâr olmadınız mı?"

Sait Halim Paşa: "Herşey olup bittikten sonra..."

Reis: "Rüfekâyı devletlerinizden, hükümet işi olmayan bu mesele tahkik edilmedi mi?"

Sait Halim Paşa: "Bu meseleye gelinceye kadar, daha pek çok şey vardır. Maamafih haberdâr olduktan sonra mâni oldum ve bu teşkilâta nihâyet verildi."

Reis: "Demek buna dâir Meclisi Vükela'da müzâkere cereyân etmedi?"

Sait Halim Paşa: "Müzâkere ile olacak iş değil ki..."

Reis: "Fakat meseleye peydâyı ittâlâ ettikten sonra da, hiç kimse muahaze edilmedi mi?"

Sait Halim Paşa: "Tabii muahaze ettik; çünkü, mâlûmu ihsânınız, tamâmiyle bir fenâlık olmamasını temin etmekte. Fakat iyi olmadıktan sonra muahazenin hükmü yoktur."

Râgıp Neşâşibi Bey (Kudûsü Şerif): "Makâmı fâhimânelerinden Harbiye Nezâreti nezdinde bu mesele hakkında bir iş zah vâki olmadı mı?"

Sait Halim Paşa: "Hayır efendim, yalnız bu teşkilâtin pek fenâ bir şey olduğunu ve bir an evvel nihâyet verilmesini Enver Paşa'dan musırran ve mükerren talep ettim. Nezârete tahriren bir istizah yapmakta fayda yok idi. Çünkü, ya cevap verilmiyor yahut inkâr ile geçiştiriliyor idi."

Reis: "Mâlûmu âliniz, bu işler paraya taallük eden şeylerdir. Binâenaleyh hükümetin haberdâr olması lâzım gelirdi."

Sait Halim Paşa: "Fakat Harbiye Nezâreti'nin parası çoktu."

Râgıp Neşâşibi Bey (Kudûsü Şerif): "Paşa Hazretleri, bu iş ile Harbiye Nezâreti'nin âlakadar olduğunu söylediler."

1 Kaynak olarak bkz. Osman Selim Kocahanoğlu, *İttihat ve Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması (1918-1919)*, (Beşinci Şube Tahkikâtı, Teşkilâtı Mahsusa; Ermeni Tehciri; Divânı Harbî Orta Muhakemâtı, (Medisi Mebusan Zabıtları), Temel Yayınları, İstanbul, 1998, s. 92-109, 166-167, 207, 251, 290, 381, 393-394, 415, 428-429, 449, 488 ve 495. Kaynak olarak ayrıca bkz. "Medisi Mebusan Encümen Mazbataları ve Tekâlifî Kânunıyye ile Sait Halim Paşa ve Mehmet Talât Paşalar Kabineleri Hakkında Beşinci Şubece İcrâ Kılınan Tahkikât", No: 503-523, D. 3, İ. S. 5, Sene 1334.

(Adliye Nâzırı İbrâhim Bey'in ifadesinden)

İbrâhim Bey: "Bundan benim haberim olmadığı gibi, Heyeti Vükela'nın da kat'iyen mâlûmâtı yoktur ve Teşkilâtı Mahsusa'dan maksat nedir ve ne sûretle teşkil ve tedvin olunur, kat'iyen bilmiyorum ve bilmek mecbûriyetinde kalamam."

Ilyas Sâmî Efendi (Muş): "O hâlde bendeniz soruyorum: (...) Heyeti Vükela'nın umûmuna âid bir mesûliyet dâil [sebepl] olan Erzurum'un sükûtunu, Teşkilâtı Mahsusa'yı vesâireyi bizim gibi haber aldıklarını söylüyorlar. Teşkilâtı Mahsusa'yı Ömer Nâci merhum tatbik başlamıştı. Bunların hepsinden Meclisi Vükela'da bulunup da, bilâhîre haberdâr olmak tuhaftır. Mâdem ki, kararlar resmî olmayıp, husûsî sûrette veriliyordu, o hâlde bunları ileriye sürerek, niçin 'Ben artık bunları imzâ etmiyorum' demediler?"

İbrâhim Bey: "Meclisi Vükela bunlara muttali olmadı ve bunlar, Meclisi Vükela'ya taallûk ettirilmeyecek sûrette yapılmış bir takım işlerdir." "Şuna emin olunuz ki, Teşkilâtı Mahsusa'dan haberimiz yok demekle, bu hususta Meclisi Vükela'nın bir karar bulunmadığını söylemek istiyorum. Ciheti askeriyeye, harb esnâsında bir takım salâhiyeti hâiz bulunuyor ve 'Ben bu harbi kazanmaya mecburum; buna binâen çeteler, müfrezeler hâlinde askerlerimi gönderirim' diyebilirdi."

(Maarif Nâzırı Şûkrü Bey'in ifadesinden)

Şûkrü Bey: "Teşkilâtı Mahsusa meselesi, Harbiye Nezâreti ile ordu komutanlarına âid bir meseledir ve bu, Meclisi Vükela kararile tatbik edilmiş değildir. Onun için bunlar tarafından yapıldığı iddia olunan fecâyi ve sâireyi bilmiyorum. Bittabi cevap veremeyeceğim."

(Hâriciye Nâzırı Ahmet Nesimi Bey'in ifadesinden)

Şemseddin Bey (Ertugrul): "Sâhibi takrir bu suâlde harbin bidâyetinde Rusya hudûduna bir takım çeteler gönderildiğini ve bunların birçok fecâyie sebebiyet verdiklerini ve devlet nâmına çete teşkili doğru olmadığını kasd ettiğini şûbe huzûrunda ifade etmişti."

Nesimi Bey (İstanbul): "Bundan kat'iyen haberim yoktur."

Râgıp Neşâşî Bey (Kudûsü Şerif): "Buna dâir Meclisi Vükela'da bir karar yok mudur?"

Nesimi Bey (İstanbul): "Hayır, kat'iyen..."

(Meclisi Mebusan Reisi, Hâriciye ve Adliye Nâzırı Halil [Menteşe] Bey'in ifadesinden)

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): "Çete teşkilâtı nerede yapılmış?"

Reis: "Muharebe başladığı zaman Kafkasya'da tatbik olunmuş..."

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): "Bu çeteler orduya kuvvei muavine olmak üzere mi istihdâm edilmiş?"

Reis: "Bu, ordu hâricinde yapılmış bir teşkilât... İhtimâl ki, zamânî âlinizde yapılmamıştır."

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): "Benim Nezârette bulunduğum zamanda yapıldığını bilmiyorum. Ancak doğrudan doğruya nizâmî kuvvet hâricinde olan bu çeteleri, ordu kumandanlarının istihdâm edip edemeyeceğini bilmiyorum. Bu hususta salâhiyetler olup olmadıklarından da mâlûmâtım yoktur. Fakat dâhîlî memlekette bir hercû merci idâri husûle getirildiği söyleniyor ki, acaba bundan başka bir şey var mıdır?"

Râgıp Neşâşî Bey (Kudûsü Şerif): "Meselâ, hapishânelerde yatan câniler, hapishânededen çıkarılmış ve asker olarak veya çetelerde istihdâm edilmiştir. Bu, Nezâreti âlinize mi müsâdiftir?"

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): "Ben Kabineye harbe dâhil olduktan bir veya birbuçuk sene sonra intisâb etmişim. Binâenaleyh zamânî Nezâretimde böyle bir şey olmamıştır. Yalnız alehtlak kuvvei bedeniyyeleri müsâit olanların, silâh altına davetleri hakkında bir kânun mevcut olduğunu zannediyorum. Yoksa hapishânelerin boşaltıldığından ve mahkûmların harbe gönderildiğinden haberim yoktur."

(Mâlîye Nâzırı Câvit Bey'in ifadesinden)

Câvit Bey (Biga): "Bu, sırf askerî muamelâtur. Teşkilâtı Mahsusa yapılmış, ona vezâif tevdi edilmiş..."

Reis: "Evet, çete teşkilâtı gibi..."

Câvit Bey (Biga): "Bu, hükümet kararile yapılmış bir şey değildir. Eğer bu teşkilât, harbin bidâyetinde düşman memleketlerinde bazı maksadı hâfiyye tâkibi için yapılmış ise, bu suâl bittabi yapanlara teveccüh eder, cevâbı da onlara âiddir."

(Nâfia Nâzırı Ali Münif Bey'in ifadesinden)

Ali Münif Bey (Halep): "Çeteler meselesi nedir? Benim ne çetelerden, ne müzâheretten haberim var. Binâenaleyh suâli izah ediniz."

Hâlî Bey (Divâniye): "Harbiye Nezâreti'ne merbut bir Teşkilâtı Mahsusa idâresi vardı ve bunlar mevâkii muhtelifeye çeteler gönderdiler; bu sûretle o çeteler de halka taarruz etti, adam öldürdü."

Sâdık Bey (Kütahya): "Hapishânededen cânileri bile çıkardılar."

Ali Münif Bey (Halep): "Onlar bizim zamânımızda olmamıştır. Teşkilâtı Mahsusa nâmı altındaki teşkilâta gelince: Bendeniz bunu memâlikî İslâmiyyede propaganda yapmak üzere müteşekkil ve Harbiye Nezâreti'ne merbut bir heyet biliyorum. Yoksa çeteler olduğunu bilmiyorum."

(Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref [Özkan] Bey'in ifadesinden)

Mustafa Şeref [Özkan] Bey (Kayseri): "Ben ne çete meselesini biliyorum, ne de onlara müzâheret edildiğini... Binâenaleyh ben bu suâle muhatap olamam."

Reis: "Nezâretiniz zamanında böyle bir teşkilât olmadı mı?"

Mustafa Şeref [Özkan] Bey (Kayseri): "Hayır efendim..."

(Dâhiliye Nazırı İsmâil Canbulat Bey'in ifadesinden)

İsmâil Canbulat Bey: "Benim zamanımda böyle bir şey olmamıştır. Binâenaleyh mâlûmâtım yoktur. Maamafih öyle zannediyorum ki, o teşkilât dâhili memleket için değil, hâric için idi."

(Posta Telgraf Nazırı Hüseyin Hâşim Bey'in ifadesinden)

Reis: "Teşkilâtı Mahsusa meselesi kâd ediliyor."

Hâşim Bey (Karesi): "Bundan hiç haberim yoktur."

(Şeyhislâm Ürgüplü Hayri Efendi'nin ifadesinden)

Şeyhislâm Ürgüplü Hayri Efendi: "Halkın can, mal ve ırzına musallat olmuş çetelerin vücûdundan haberdâr değilim ve Heyeti Vükela meyânında onlara müzâheret edenler bulunduğuna ihtimâl veremem."

(Şeyhislâm Musâ Kâzım Efendi'nin ifadesinden)

Şeyhislâm Musâ Kâzım Efendi: "Şâyet bu suâlden maksat, güyâ icâbâtı Harbiye'den olmak üzere, çeteler teşkil edildiğine ve çetelerin gittikleri yerlerde vazifelerini suistimâl eylediklerine işâret ise, buna dâir de izahat vermeyeceğim tabiidir. Çünkü bunlar dahi, hep bidâyeti harbe ve sırf Harbiye Nezâreti'ne âid hâdisat cümlesindedir."

Bu ifadelerden de açıkça anlaşıldığı gibi, dönemin yöneticileri, Teşkilâtı Mahsusa ile hiçbir ilgilerinin/ilişkilerinin bulunmadığını, hatta bu konudan haberdar dahi olmadıklarını belirtmeye özen göstermişlerdir. Anlaşılan Teşkilâtı Mahsusa, dönemin yöneticilerinin gözünde pek de iftihar vesilesi olabilecek bir girişim sayılmıyordu. Hatta birçok yönetici, bu teşkilâtın ortadan kaldırılması ya da faaliyetlerinin durdurulması yolunda çaba gösterdiklerini açıklamaya çalışmışlardır. Demek ki, bizzat hükümet üyeleri de, ya teşkilâtın varlığından haberdar değillerdi, ya da eğer -her ne kadar geç bir tarihte de olsa- haberdar olsalardı, teşkilâta ve faaliyetlerine karşı girişimde bulduklarını açıklamak istemişlerdir. Teşkilâtı Mahsusa, özette, sorumluluğu üzerine alınabilecek türden bir teşkilât sayılmıyordu.

Ayrıca yine dönemin hükümet üyeleri, teşkilâtın hükümete/Sadrâzama ya da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne değil de, doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti'ne, yani orduya bağlı/ait olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Onlara göre, sorumluluk, sivillere ve hükümete değil de, doğrudan doğruya orduya ait sayılmalıydı.

1919 yılında ise, Divânı Harbi Örfi'de yapılan sorgulamalarda ve mahkeme iddianamesinde ise, Teşkilâtı Mahsusa hakkında şu görüşlere rastlanıyordu:²

(Kararnâme'den)

"İttihat ve Terakki rüesâsının Teşkilâtı Mahsusa üvânı altında, ilk olarak harbe iştirâk etmek amacı ile meydana getirdikleri, fakat sonradan iddianâmede uzun uzun açıklandığı üzere, harekât ve icraatı cürmiyye ile işğâl ettirdikleri gizli şebekenin, Encümen İdâresi Merkezi Umûmî âzâlarından Dr. Nâzım, Bahattin Şâkir, Âtuf, Rızâ ve sâbık Emniyet Umum Müdürü Aziz Beylerden mürekkep olup, bunlardan Bahattin Şâkir Bey'in, merkezi Erzurum olmak üzere, Vilâyâtı Şarkiyye'de kuvvetlerin kumandasına gittiği ve Rızâ Bey'in de Trabzon havâlisinde dolaştığı esnâda, İstanbul'da Aziz, Âtuf ve Nâzım Beylerin icrâyı faaliyet ettikleri ve Merkez Kumandanı Cevat Bey'in dahi birlikte verilen kararların tasdik ve tatbik vazifesinde bulunduğu;

Bahattin Şâkir Bey'e hitâben 150 numaralı kararı muhtevî, 'Galatalı Halil'in komitece tecziyesi matlûptur. Emânet postaneden alınarak, icâbında ahâliye vçrileceğinin tebliği' ibâresini ve altında Aziz, Âtuf, Nâzım imzâyı zâtilerini ihtivâ eden ve altında 'muvaftık: Cevat'ın tasdik ve imzâsını ve daha altında da, 'hüyânet sebebi para toplamak' ibâresi bulunan varaka ile sâbittir. Bu kararın merbut olduğu varaka ise, keyfiyetin 'Artvin'de Bahattin Şâkir Bey'e bizzat hallonacaktır' işâretile, '1. Cevat' imzâsıyla şifreli telgrafla emir ve işâr olunduğunu ortaya koyar.

Teşkilâtı Mahsusa'ya firârî Enver Bey'in amcası Halil Paşa'nın da Merkez Kumandanlığı zamanında dâhil bulunduğuna ve mezkûr teşkilâtın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile irtibâtına, Mithat Şâkrü [Bleda] Bey'e hitâben yazılan, 'Halil, Nâzım, Âtuf, Aziz' imzalarını ihtivâ eden (...) tezkere delil ve bu uğurda sergerde toplama ve tedârîki ve mahpusları tahliye ettirdiklerine de mü-mâileyh Bey'in izmit Mutasarrıflığı'na gönderilen (...) telgrafi bir delildir.

Teşkilâtı Mahsusa'ya tahribat malzemesi verildiğini, mümâileyh Halil Bey'in Harbiye Dâiresi Müdüriyeti'ne 68 numaralı 15 Teşrinisâni sene 1330 [Kasım 1914] târihinde yazdığı tezkere göstermekte ve buna benzer bir vesikaya Teşkilâtı Mahsusa'nın diğer evrakları arasında tesâdüf edilmekte, bu-

nunla beraber vak'ının tetkikinde, bu daireye âid evraktan mühim bir kısmının ve Merkezi Umûmî'nin bütün defter ve evraklarının ortalıktan kaybedildiği, Talât Bey'in istifâsından evvel daireden aldığı mâlûmat ve önemli yazışmalara dâir dosyaları, ayrıldıktan sonra îade etmediği ve Dâhiliye Nezâreti celilesinin tezkiresi münderecâtı ve şahadeti mazbuata delâletile sübût bulmaktadır."

Sanıkların savunmasını üstlenen avukat Celâlettin Ârif Bey'in bu konuda söylediklerine de kulak vermek gerekir.³

"Yine iddiânâme ve kararnâmede deniliyor ki, bir Teşkilâtı Mahsusası vardır. Harbiye Teşkilâtı Mahsusası. Bu Teşkilâtı Mahsusası'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile alakası bulunduğu ihsâs ediliyor ve bu da bizim müvekkillerimiz için bir tecerrüm meselesi olarak gösteriliyor.

Halbuki Teşkilâtı Mahsusası, bir takım askerî sebeplere dayanmakta idi ve doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti tarafından ihdâs edilmiş bir daire olmak hasebile, devletin umûmî müesseselerinden bir dairedir, bir dâhili şübedir. Bu dairenin bir merkezi ve muhtelif şubeleri olduğu gibi, Harbiye Nezâreti'nden verilen resmî tâlimatnâme çerçevesinde çalışmakla mükellef bir takım memurlar ve müstahdemleri bulunduğu ve bunların maaşları da devletin umûmî bütçesinden tediye edildiği cümlemizce mâlûmdur.

Bu Teşkilâtı Mahsusası'ya âid Harbiye Nezâreti'nde mahfuz bulunması lâzım gelen resmî kayıtlar ve dosyalar getirtilirse, görülür ki, bu iddiâmız bir hakikattir. Çünkü, Teşkilâtı Mahsusası bir resmî dairedir ve onun başında bulunan bir takım muvazzaf subaylar ve memurlar vardır ve bunlar da maaşlarını dâimâ devletin umûmî bütçesinden almışlardır.

Bu dairenin işlerini tedvir eden kimseler arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti âzasından bir takım kimseler bulunmuş, bunların da o sûrette bulunmaları acaba Teşkilâtı Mahsusası'yı devletin resmî dairelerinden hâric tutabilir mi? Tabii ki tutamaz. Çünkü, bugün birkaç kimseler, kendi husûsî vazifeleri olduğu hâlde, ayrı bir takım yerlerde de memur olabilirler ve oralarda da hizmet edebilirler. Meselâ, İttihat ve Terakki Cemiyeti âzasından bazı kimseler vardır ki, bunlardan kimi Müdâfaai Milliye'de, kimi Tedrisiye Cemiyeti İslâmiyye'de, kimisi de Hicaz Sıhhiye Komisyonu'nda vazifeli idiler ve orada çalışıyorlardı. Bu kimselerin oralara girmesi, nasıl bu daireleri, resmî daire veya sıhhiye olmak gibi resmî daireden çıkarmaz ise, Teşkilâtı Mahsusası'nda, resmî olan bir dairede bulunmaları ve orada çalışmalarını, bu daireyi resmî müessese olmaktan çıkarmaz."

Görüldüğü gibi, iddianamenin aksine, savunmanın özünü, Teşkilâtı Mahsusası'nın sıradan bir devlet dairesi ve buradaki görevli elemanların da devlet memurları olduğuna ilişkindir.

...

Savunmaların ardından iddia makamının iddialarında ısrarlı olduğunu ikinci kararnâmeden anlıyoruz.⁴

(Kararnâme'den)

"Teşkilâtı Mahsusası, doğrudan doğruya [İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin] Merkezi Umûmî'nin idâresi altında bulunmuş olsun veyahut bir resmî daireye bağlı şâibeli bir idâre addedilsin, maksat ve teşkil tarzı bahis konusu olmayıp, zâhiren harb gayelerini gerçekleştirmek uğrunda istihdâm edileceği duyurulan Teşkilâtı Mahsusası'ya mensup kimselerin arasına bir takım mücrimin ve serseriler sokularak, tehcir kâfilelerine muhtelif zamanlarda tasallut ederek, sürgün ve katliamları kuvveden fiile çıkarmakta istihdâm edilmekle, birçok âilenin mahvolmasına rızâ göstermiş ve müzâherette bulunmuş oldukları iddiâsını kuvvetten düşürecek mâhiyeti hâiz olmayan müdâfaalardan mâdüt buldukları gibi..."

...

İttihat ve Terakki Cemiyeti Kâtibi Umûmîsi Mithat Şükrü Bleda, sorgusu sırasında, şu açıklamalarda bulunmuştur:⁵

Reis: "Harbi Umûmî'den sonra hiçbir teşkilâta teşebbüs olundu mu?"

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: "Hayır... Ne gibi teşkilât?"

Reis: "Muharebeye kadar yahut orduya yardım için..."

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: "Hayır... Yalnız bizim bazı âzalarımız hizmeti vataniyyede bulunmak arzu ettiler. Cephelerde harb etmek arzu ettiler. Dediler ki, 'Şimdi siyâsî faaliyet yoktur. Mebus intihâbı, belediye intihâbı gibi işler yoktur. Madem ki seferberlik ilân edilmiştir, harbe girilir, belki bir taarruz vâki olur, seferberlik neticesinde harb olmazsa da, herhâlde bir hazırlık lâzımdır ve kâtibi mesûllerimizin bir kısmı da askere alınacaktır. Binâenaleyh bunun üzerine bir müzâkere ettik. 'Bunları faaliyetten geri bırakmaya hakkımız yoktur, yâni siyâsî faaliyeti muhafaza etmeliyiz. Çünkü, asker olmayan kâtibi mesûllerimizi cevapsız bırakmamak için, arzu edenler olursa, kendileri asker olur, harbe gidebilirler' dedik. Yâni arkadaşlar arzu ettiler, cepheye gidip, harb ettiler, hattâ bir takımı şehit oldu, bir takımı da hastahanelere düştüler."

Reis: "Bu sûretle harb eden arkadaşlarınızın Merkezi Umûmî ile bir irtibatı var mıydı?"

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: "Onları izimli addetmiştik. Tabii onlar siyâsî meseleler ile meşgûl oldukları için, münâsebetleri kalmamıştı."

Reis: "Yaptıkları hizmeti vataniyeden dolayı málûmat verirler mi idi? Hiçbir tebliğ vökû bulur muydu?"

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: "Hayır... Yalnız arkadaş olmak itibarile, husûst sûrette ihtimâl bâzi málûmat verirlerdi. Fakat o málûmat husûst mâhiyette olurdu. Meselâ, Ardahan'a girildiği zaman, Bahattin Şâkir Bey, oradan bize bir telgraf çekmişti. Fakat işe dâir bir málûmat vermezlerdi. Çünkü, vazifeleri başka idi. Bizimle işe dâir muhaberede bulunmazlardı."

Reis: "Şu hâlde kendilerinin nerede olduğu merkezce málûm değildi?"

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: "Tamâmile málûm değildi efendim. Bir yerde bulunur, bir müddet sonra da kendilerinin nerede bulunduğunu takip edemezdik. Hattâ iki kâtibi mesûlümüz vefât etti. Şehit olduklarından pek çok sonra málûmâtımız oldu. Âilesinin mürâcaat üzerine Harbiye Nezâreti'ne mürâcaat ettim. Altı ay sonra ancak málûmatları olabildi."

İtühât ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî üyesi Ziyâ Gökâlp, sorgusu sırasında, şu açıklamalarda bulunmuştur:⁶

Reis: "Fırkanın hiç teşkilâtı hâfiyesi var mı idi?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Hayır efendim, kat'iyyen yoktu."

Reis: "Harbi Umûmî'nin ilânından sonra, orduya muavenet etmek veyâ sâir sûretle hizmet eylemek üzere bir teşkilât yapıldı mı?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Hayır"

Reis: "Merkezi Umûmî âzâlarından bâzi zevâtın cephelerde bulundukları ve bâzi işlere karışıkları yolunda bir málûmâtınız var mı?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Harbi Umûmî ilân edilince, hattâ seferberlik ilân edildikten sonra, gerek Merkezi Umûmî'nin, gerek fırkanın tabii intihâbat gibi vezâifi olmayınca, Merkezi Umûmî âzâlarının da işleri azalıyor. Sonra da asker olanları var. Aslen asker olanları da var yahut harpte hizmet edebilecekler var. Böyle bir zamanda biz boş duramayız; vatana hizmet etmek isteriz dediler. Hattâ bâzıları, 'Merkezi Umûmî'nin faaliyetini büsbütün tahdit ediniz' dediler. Halbuki bu mümkün olamazdı. Onun için hizmeti vataniye için orduya hizmete girebileceklerine karar verildi."

Reis: "Bu gibi vazife vataniyenin ikâsı için cephelerde bulunan vesâir memleketlere gidenlerle irtibâtınız ne şekilde idi?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Tabii askerlik itibarile hiçbir irtibat yok. Fakat şahsa itibarile Merkezi Umûmî âzâsıdır. Merkezi Umûmî âzâlığından çıkmış değildir. Fakat vazife itibarile hiçbir fark yoktur."

Reis: "Hiç bu husus hakkında merkeze málûmat verilir mi idi?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Verilmezdi; askerliğe dâhil málûmat vermezlerdi." (...)

Reis: "Harbe iştirâk etmiş olan Merkezi Umûmî âzâlarına bâzi tebligât lüzum görülürse, ne vâsita ile yapılırdı?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Evvelâ bir tebligâta lüzum yoktu ki..."

Reis. "Kendileri mürâcaat ihtiyâcında kalırsa, ne yaparlardı?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Bendeniz bilmiyorum Paşa Hazretleri. Tabii şahsa âid bir şey ise sorar."

Reis: "Vazifelere, memleketin ahvâline, harbin iktizâ ettiği hâline göre?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Onlara göre yazamazdı."

Reis: "Bildirmesi kendisinden muktazi görülürse, ne yapar? Hangi vâsita ya mürâcaat eder?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Evvelâ bir şey olmamıştır tabii."

Reis: " Bu gibi hizmeti vataniyede bulunanlara nakden yardımda bulunuldu mu?"

Ziyâ Gökâlp Bey: "Hayır"

İtühât ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî üyesi Talât Bey (Küçük Talât), sorgusu sırasında, şu açıklamalarda bulunmuştur:⁷

Reis: "Fırkanın bir teşkilâtı hâfiyesi var mı?"

Talât Bey: "Hayır"

Reis: "Harbi Umûmî esnâsında bâzi Merkezi Umûmî âzâları hizmeti vataniye için öte beriye gitmişler; bundan haberiniz var mı?"

Talât Bey: "Efendim, seferberlik başladığı zaman bizim bir içtimâmımız oldu. Bu içtimâda tabii seferberlik başladığından eskisi gibi fırkanın siyâsi faaliyetini devâm edemez; ondan sonra intihap falan olamazdı. Tabii bu tenâkuz devâm ettiği için, âzâların kendi arzularına muvafık bir sûrette, birer vazife vataniye almaları husûsunda serbest bıraktık. Bâzi arkadaşlarımız birer vazife aldılar. Herkes o vazifeyi elden geldiği kadar ifâyâ gayret etti."

İtühât ve Terakki Cemiyeti üye ve yöneticilerinden eski Merkez Kumandanı Cevat Bey, sorgusu sırasında, şu uzun açıklamalarda bulunmuştur:⁸

Reis: "Harbi Umûmî esnâsında fırka tarafından teşkil olunan Teşkilâtı Mahsusa'da bir vazifeniz var mı idi?"

Cevat Bey: "Kânunuevvel [Aralık 1914] ortalarında Merkez Kumandanlığı resmi vazifesini (...) tesellüm ettim. Selefim tarafından Harbiye Nezâreti'ne bağlı Teşkilâtı Mahsusa olduğunu söylediler."

Reis: "O teşkilâtın şekli neden ibârettii?"

Cevat Bey: "Bendeniz bulunduğum zamandan evvelini, ne zaman teşekkül ettiğini bilemiyorum. Süleyman Askerî Bey, sonra Halil Bey ve ondan sonra da bendeniz bulundum. Bana getirdikleri muamelât ve ihtiyâcâtı, Harbiye Nezâreti vesâir devâir nezdinde vâsita olmak üzere tedvir ettim. Muâmelâtı zâtiyeden tayin edilmiş bir hayli zâbitan, muhtelif şûbelere bakmak üzere bulunurlar. Bu esnâda onlar meyânında, Dr. Nâzım, Âtuf ve Emniyeti Umûmiye Müdürü Aziz Beyler bulunurdu."

Reis: "Teşkilâtını, yani şûbelerini falan târif ediniz."

Cevat Bey: "Bilhassa o zaman Kafkas işlerine falan bakıyorlardı."

7 Kocahanoğlu, a.g.e., s. 573.

8 Kocahanoğlu, a.g.e., s. 576-586.

Reis: "Kaç şübe idi?"

Cevat Bey: "Bendenizin bulunduğu zamanda yalnız Kafkasya hareketına ve bir de Trablus cihetine bakıyorlardı."

Reis: "Şübe şübe değil miydi?"

Cevat Bey: "Şübe şübe... Her şübeye birer zâbit tayin etmişlerdi."

Reis: "Şübelerin vazifeleri ne idi?"

Cevat Bey: "Şübelerin vazifeleri Kafkasya dâhiline bir takım gönüllü kıt'aatı yapmakla meşgûl idiler."

Reis: "Hangi şübe?"

Cevat Bey: "Kafkas Şübesi"

Reis: "Peki, teşkilâta başkası, hesâbâta başkası mı bakar? Hesâbâtına, muayyenâtına, melbusâtına bakan kaç şübe ise, vazifelerini söyleyiniz."

Cevat Bey: "Bir takım mevcut olan zâbitan var. Onlar bilâhîre gitmişler, kadrolara dâhil olmuşlar. Rızâ Bey isminde birisi Kafkas teşkilâtına bakıyordu."

Reis: "Merkezdeki teşkilâtı soruyorum; sizin arkadaşlarınızdan kimler vardı?"

Cevat Bey: "Paşa Hazretleri; benim doğrudan doğruya alâkam altında değildi. Merkez Kumandanlığı ayrı bir dâirede, bunlar ayrı bir dâirede vazife görüyorlardı."

Reis: "Onların vazifeleri mâlûmâtı resmîyenizin dışında mı idi?"

Cevat Bey: "Evet efendim"

Reis: "Sizin dâireniz nerede bulunuyordu?"

Cevat Bey: "Merkez Kumandanlığı Harbiye Nezâreti'nde"

Reis: "Teşkilâtı Mahsusa'nın dâiresi nerede idi?"

Cevat Bey: "Nûruosmâniye tarafında"

Reis: "Orada bu işle uğraşan kaç şübe vardı?"

Cevat Bey: "Ârif Bey isminde bir zat vardı. Yalnız Makedonya işlerine bakıyordu."

Reis: "Ârif Bey'in sıfatını da söyleyiniz."

Cevat Bey: "Yüzbaşı Ârif Bey... Rızâ Bey isminde bir de Mümtaz Yüzbaşı vardı. Muhtar Bey isminde bir Yüzbaşı vardı. Kaymakam Hüsâmettin [Ertürk] Bey vardı."

Reis: "Bunlar ne vazife ile mükellef idi?"

Cevat Bey: "Muameleleri tedvir etmek için bulunuyorlardı."

Reis: "Demin söylediğiniz Dr. Nâzım Bey ve şürekâsı ne vazife ile iştigâl ediyorlardı?"

Cevat Bey: "Onlar gönüllü kıt'aatı tedârîki için intihap olunmuşlar; orada bulunuyorlardı."

Reis: "Size karşı ne vaziyette idiler?"

Cevat Bey: "Hiçbir vaziyetleri yoktu efendim."

Reis: "Vaziyetleri yok ise, niçin yanınızda bulunuyorlardı?"

Cevat Bey: "Bizim yanımızda bulunmuyorlardı."

Reis: "Yani dâirenizde?"

Cevat Bey: "Teşkilâtı Mahsusa dâiresinde bulunuyorlardı."

Reis: "Siz bulunmaz mı idiniz?"

Cevat Bey: "Bendenizin nâdiren gittiğim bakidir."

Reis: "Siz gittiğiniz zaman sizinle temasta bulunmuyorlar mı idi?"

Cevat Bey: "Bulunuyorlardı"

Reis: "Ne sıfatla bulunuyorlardı?"

Cevat Bey: "Gerek Kafkasya'ya gönderilecek bâzi zevâtın ve gerekse gönüllü kıt'aatının sevkîyatı hakkında."

Reis: "Bu zatlar askeriyeye sıfatını hâiz oldukları [olmadıkları] hâlde, bu hususları nasıl tedvir ediyorlardı?"

Cevat Bey: "Bunlar askerlik hâricinde gönüllü kıt'aatı tertibi için olacak."

Reis: "Bu hususta bir tâlimatnâme var mı idi?"

Cevat Bey: "Harbiye Nezâreti'nden almış olduğum emri nezâretpenâhinin kendilerine temâs eden kısımlarını teblig ederdim."

Reis: "Tâlimâtı mahsusa yoktu, öyle mi?"

Cevat Bey: "Harbiye Nezâreti'nden, Harekât Şübesi'nden ve karargâhtan aldığım emirleri teblig ederdim."

Reis: "Bu emirleri kime teblig ederdiniz?"

Cevat Bey: "Merkez Kumandanlığı nâmına gelirdi. Merkez Kumandanlığı vâsıtasıyla bir sûreti çıkarılır gönderilirdi."

Reis: "Kime gönderilirdi?"

Cevat Bey: "Teşkilâtı Mahsusa'ya"

Reis: "Teşkilâtı Mahsusa'nın bir şübesine mi?"

Cevat Bey: "Hayır efendim... Teşkilâtı Mahsusa'nın kalemine... Onların da evrâkı var, dosyaları var; teslim ederiz. Bâzi evrak sûretini isterler ve bâzi evrâkı îade ederlerdi."

Reis: "Bu Teşkilâtı Mahsusa'ya kaydolunanlar, askerlik sıfatı iktisâb ediyorlar mı idi?"

Cevat Bey: "Muamelâtı zâtîyye'den tayin edilmiş zâbitan vardı."

Reis: "Zâbitan başka; efrat?"

Cevat Bey: "Orada bir takım efratta ücretli olarak istihdâm olunuyordu."

Reis: "Sıfatı askeriyeyi hâiz mi idiler?"

Cevat Bey: "Alınan emir muvacehesinde askerî sıfatı hâiz olmayanlar istihdâm ediliyordu."

Reis: "Onların îaşe ve ibâtesi ve teçhizat masârifî nereden karşılanıyordu?"

Cevat Bey: "Bizde bulunanlar mahduttu. Kapıcı, hizmetçi gibi birkaç kişiden ibâretti."

Reis: "Cephelere gidenlerin silâh ve teçhizatı sizin vâsıtanızla mı yapılıyordu?"

Cevat Bey: "Onlar ihtiyaç gösteriyorlardı. Kısmen bizim vâsıtamızla lâzım olan dâireye havâle olunuyordu."

Reis: "Diğer kısmı nereden yapıyordu?"

Cevat Bey: "Bâzi muâmelâtü âdiyye var. Kendi kendilerine takdim edilir."

Reis: "Suâlüm iâşe ve elbas ve teçhizat hakkındaki masraflar nereden temin ediliyordu; kısmen böyle dediniz."

Cevat Bey: "Cümlesi oradan efendim."

Reis: "Taşralarda bu hususlar hakkında ne yolda irşalatta bulunuyordunuz?"

Cevat Bey: "Gönüllü kıt'aatı teşekkül ettikten sonra, Harbiye Nezâretî'nden verilmiş olan istikâmete göre, ordu emrine girdiler. Benden evvel bâzı kısımları Kafkasya'ya vâsıl olmuşlardı. Benden sonra gidenler ordu emriyle gittiler."

Reis: "Masrafları buradan gönderilemez mi idi?"

Cevat Bey: "Doğrudan doğruya zâbitâna, bu efrat mevcûdu defter tanzim edilerek ellerine verilir. Menzillerde iâşe edilerek kaydediliyorlardı. Sonra ordulara dâhil oluyorlar. Yalnız bunlardan askerlik hâricinde bulunup da, iş-tirâk edenlerin âilelerine buradan maaş verilir. Bunların bir kısmı da, diğer muinsiz efrat gibi, ahzı askerlik vâsitasile tasdik edilerek, münâsip oldukları dâirelerden (muinsiz) maaş alıyorlardı."

Reis: "Bunların mevcûdu her zaman sâbit olamayacağından, buraya mâlûmat vermezler mi?"

Cevat Bey: "Hayır efendim... Gittikten sonra kat'iyyen bura[sı] ile muhabere etmemeleri hakkında dosyalarda mütaaddit emirler vardır. Hattâ kundura ve sâir gibi şeyler için, ihtiyaçları olsa bile, ordulardan alınması hakkında tebligâtta bulunulmuştur."

Reis: "İfâ eyledikleri vazifeler hakkında buraya mâlûmat verirler mi idi?"

Cevat Bey: "Hayır"

Reis: "Teşkilâtü Mahsusa kumandanlarının tâyini buradan mı yapıyordu?"

Cevat Bey: "Bendeniz zamânında giden kıt'aların kumandanları buradan intihap olunuyordu."

Reis: "Mahallerinde değiştirilmesi iktizâ edenler olmaz mı idi?"

Cevat Bey: "Ordu kumandanlıkları dâhilinde vazife gördükleri için burada yalnızca tâyin edilirlerdi."

Reis: "Cephelerde bulunan Teşkilâtü Mahsusa müfrezeleri, ordu kumandanları emrine tamâmile tâbi mi idi?"

Cevat Bey: "Şüphesiz efendim... Onlar orduların kadrosuna dâhil olurlar. Elyevm bir takımları hâlâ o vilâyettedir. Ordu onlara ikmâl efrâdı vermişler ve bu sûretle istihdâm etmiş..."

Reis: "İttihât ve Terakki Merkezi Umûmîsi âzasından bâzı kişiler bu müfrezelerin başlarında bulunmuş ve müstakilen hareket etmiş oldukları söyleniyor. Doğru mu?"

Cevat Bey: "Sevkiyat bendeniz zamânına âid degildir. Bendeniz burada bulundum [bulunmadım]. O vakit Avrupa'da idim. Bendenizin devam târihi ile benden sonra gönderdiğim kıt'aat mâlûmdur."

Reis: "Ne kadar zaman bulundunuz? Hangi târihte (infisal) idiniz?"

Cevat Bey: "1330 senesi Kânunuevvel [1914 Aralık] ortalarında başladım ve 1334 [1918] senesinin nihâyetinde Merkez Kumandanlığı'ndan (infikak) bulundum."

Reis: "Avrupa'da mı bulundunuz?"

Cevdet Bey: "Evet, seferberlik iptidâsında Avrupa'yım. 1330 senesi Kânunuevvelinde [Aralık 1914] Merkez Kumandanı oldum."

Reis: "Sizden evvel Teşkilâtü Mahsusa kimin idâresinde idi?"

Cevat Bey: "Benden evvel Merkez Kumandanı Halil Bey idi. O zamanda..."

Reis: "Halil Bey'in idâresi zamânında mı?"

Cevat Bey: "Evet efendim"

Reis: "Bu teşkilâtü dâireyi askeriyeye mi yaptı?"

Cevat Bey: "Vaktiyle Harbiye Nezâretî'nde teşekkül etmişti."

Reis: "Merkezi Umûmî bu teşkilâta ne sûrette muavenette bulunurdu?"

Cevat Bey: "Merkezi Umûmî'nin bir muavenetini hatırlamıyorum, Paşa Hazretleri."

Reis: "O hâlde, Dr. Nâzım Bey vesâire ne sebeple idârenize dâhil oldu?"

Cevat Bey: "Bendeniz onları dâhil olmuş oldukları hâlde buldum, Paşa Hazretleri; evveliyesinden mâlûmâtım yoktur."

Reis: "Bu müfrezelerin mevcutları eksilince, bilâhîre nereden ikmâl olunuyordu?"

Cevat Bey: "Gönüllü kıt'aatı orduya ithâl edilerek..."

Reis: "Orduda gönüllü kıt'aatı var mı idi?"

Cevat Bey: "Kâdrolara dâhil olmuşlardı efendim..."

Reis: "Onu söyleyiniz. Peki, noksanları oldukça ne ile ikmâl olunacak?"

Cevat Bey: "Buradan ikmâl edilmezdi."

Reis: "Peki, nereden yapıyordu?"

Cevat Bey: "Orduya gelen ikmâl efrâdından tanzim ediliyordu."

Reis: "Bunlar karışık mı istihdâm olunuyordu?"

Cevat Bey: "Ben de bilmiyorum, Paşa Hazretleri... Yalnız bir takım müfrezeler ordu nâmına istihdâm olunmak üzere zâbitan ve efrâdı ile..."

Reis: "Bâzı Vâliler mâiyetinde istihdâm edilmişler. Ne yolda emir verdiniz?"

Cevat Bey: "Bendenizin mâlûmâtım yok... Bendenizin zamânında giden gönüllü kıt'aatı tabii dosyalarına bakarlar. Bunlar nerede bulunmuşlar, nerede hizmet etmişler, onların kumandanları vardır efendim, bilirler..."

Reis: "Hâli harb münâsebetile mevcûdunda noksan olacağını herhâlde mâlûm olduğundan, bunlar hakkında ne yolda muamele etmeyi düşünüyordunuz?"

Cevat Bey: "İstanbul'dan gittikten sonra, bunlarla hiçbir alakamız bulunmuyordu Paşa Hazretleri."

Reis: "Yalnız burada vazifeden ibâret ise, bidâyeti harpte birkaç aya münhasır kalmalı idi. Devâm edip gitmesi mâlûmâta vükûfunuzu istilzâm etmez mi?"

Cevat Bey: "Devâm etmiştir Paşa Hazretleri... Harbiye Nezâreti'nden aldığım emir üzerine gönüllü kat'aata nihâyet verilmiştir."

Cevat Bey: "Ne vakit nihâyet verildi?"

Cevat Bey: "Kânunusâni [Ocak] zarfında bu yolda ordulara ve kolordulara, Harbiye Nezâreti'nden verilen bir emrin bir sûreti bendenize de tebliğ edilmişti."

Reis: "Hangi târihte?"

Cevat Bey: "1330 [1915] senesinde..."

Reis: "O târihten sonra Teşkilâtı Mahsusa münfesh mi oldu?"

Cevat Bey: "Gelen emirde mevcut olanların sevk edilmesi... Ordu kumandanlarına ne sûretle yazılmış ise, bir sûretini de bendenize yazmışlardı."

Reis: "O tâmin ne sûrette idi?"

Cevat Bey: "Harbiye Nezâreti'nden çete teşkilâtı hakkında bir, iki, üç, dört ve beşinci kolordularla, İzmir Havâliisi Kumandanlığı'na ve ordu kumandanlıklarına tarafî nezâretpenâhiden verilen emrin sûreti berveçhi âtidir.

Teşkilâtı ikmâl edilmiş olan çetelerin mahallî mürettiblerine sevkleri, sevk edilmişlerin istihdamları, çete teşkilâtına nihâyet verilerek, bâdemâ bu gibi efrâdın mâlûm ve gayri mâlûm olduklarına nazaran, kat'ada veyâ depo taburlarına tevziileri lâzımdır."

Bu emir verildikten sonra mevcutu olanlar sevk edildi. Bâdemâ nihâyet verildi."

Reis: "Târihi nedir?"

Cevat Bey: "12 Kânunusâni 1330 [12 Ocak 1915]"

Reis: "İmzâsı..."

Cevat Bey: "Ordu dâiresi reisi nâmına Behiç..." (...)

Reis: "Burada öyle bir şey yok... (...) Re'sen Harbiye Nezâreti'nden vâki bir emir, bir tebliğ değil..." (...)

Reis: "Bunların kumandanı doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti'ne [ile] mi muhabere ederdi, yoksa size mi mürâcaat ederdi?"

Cevat Bey: "Mürâcaat ordu kumandanlarına olabilir Paşa Hazretleri..."

Reis: "Doğrudan doğruya mı?"

Cevat Bey: "Doğrudan doğruya muhabereye hakları yoktu."

Reis: "Onların başında bulunan, yani müstesnâ kumandanlar, merkezî muhabere etmek lâzım gelse, ne vâsita ile muhabere ederlerdi?"

Cevat Bey: "Tâbil bu muhaberat mevcuttur. Teşkilâtı Mahsusa'nın dosyası memurları vardır; ne sûretle muhaberat vökû bulduğunu hatırlamıyorum."

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî üyelerinden ve Teşkilâtı Mahsusa yöneticilerinden Âtuf Bey de, sorgulaması sırasında, şunları açıklamıştır.⁹

Reis: "Fırkanın hâfi teşkilâtı var mı idi?"

Âtuf Bey: "Hayır efendim"

Reis: "Şifresi?"

Âtuf Bey: "Hayır"

Reis: "Harb esnâsında bir şekilde vazife ifâ edildi mi?"

Âtuf Bey: "Harb esnâsında fırkaca bir vazife vataniyye ifâsını deruhte etmemiştir."

Reis: "Ne gibi vazife vataniyye ifâ ettiler?"

Âtuf Bey: "Bir, ikisi harbe gittiler. Ruzâ Bey, Bahattin Şakir Bey, Dr. Nâzım Bey, Teşkilâtı Mahsusa komisyonunda çalıştı; sonra Eyüp Sabri Bey Arnavutluğa gitti; esir oldu; bunları hatırlıyorum."

Reis: "Siz de böyle bir vazife aldınız mı?"

Âtuf Bey: "Bendeniz Merkezi Umûmî'de değildim. Son iki sene zarfında bendeniz Ankara mebusu idim. Bu sûretle Teşkilâtı Mahsusa'da bulunmaktığına Harbiye Nezâreti'nce arzu gösterildi. Süleyman Askeri Bey vardı; bu işte iptidâ bulunuyordu. Seferberlikte iptidâ resmî idi; iyice hatırlamıyorum. Teşkilâtı Mahsusa hâlinde bulunalım; bu sûretle hizmeti vataniyye ifâ edelim' arzusu gösterildi. Biz de kabul ettik."

Reis: "Teşkilâtı Mahsusa ne sûretle vücûda getirilmişti?"

Âtuf Bey: "Teşkilâtı Mahsusa'nın sebebi mi efendim?"

Reis: "Hayır, ne sûretle vücûda getirildi?"

Âtuf Bey: "Süleyman Askeri Bey Garbi Trakya'da, Balkan Harbi'nin nihâyetlerinde oralarda çalışmıştı. Bu sûretle yanında oralarda çalışmış arkadaşları vardı. Onlar henüz bir yere tâyin edilmemişlerdi. Bu seferberlik ilân olunca, Teşkilâtı Mahsusa'nın esâsını tesis ettiler ve seferberlikte vezâif çoğalınca, bir komisyon hâlinde toplandı. Harbiye Nezâreti'nde Süleyman Askeri Bey, bendeniz, Dr. Nâzım, bir de Emniyeti Umûmiye Mûdürü olarak, dördü-müzdün mürekkep bir komisyon teşekkül etti."

Reis: "Emniyeti Umûmiye Mûdürünün ismini söyleyin..."

Âtuf Bey: "Aziz Bey efendim... Rusya dâhilinde, oranın vâstasıyla 'mâsum İslâm ahâlisî' hakkında teşkilât vücûda getirdik. Ordumuz oralara girdiği hâlde, ona muavenet temin etmek üzere teşkilât yaptırıldı. Rus ordusunun hareketini tâkip ettik, depolarını vesâiresini bozmak için tahrip malzemeleri gönderdik. Bu sûretle faaliyetler gösterildiği gibi, cephenin zayıf kısımlarında, yani tahâşşüd noktası olmayan yerlerde, memleketi mûdâfaa etmek üzere, (muavin) gönüllü teşkilâtı yaptırıldı. Beş, altı müfreze sevk ettik efendim... Bunlar da hakikaten vatana hizmet ettiler ve uzun müddet böyle zayıf sâhillerimizi, zayıf mînkâlarımızı mûdâfaa ettiler."

Reis: "Merkezdeki teşkilât neden ibâret idi?"

Âtuf Bey: "Biz böyle bir komisyon hâlinde idik. Harbiye Nâzırı ile muhabereimizi, kararlarımızı tebliğ eden Süleyman Askeri Bey idi. O gittikten sonra, bir müddet Merkez Kumandanı Halil Bey bulundu. O da bir askerî fırka ile gitti. Sonra Merkez Kumandanı olan Cevat Bey bulundu. Trablusgarb ve-

sâir yerlere mahsus olarak zâbitan riyâsetinde şübeler vardı. Yâni teşkilâtın masaları vardı. Bu sûretle açık bir heyet idik."

Reis: "Teşkilât kaç masadan ibâret idi?"

Âtuf Bey: "Efendim, Rumeli masası, Kafkasya masası vardı. Afrika, Trab-
lusgarb masası vardı. İşte böyle dört masamız vardı. Miktarını iyice hatırla-
yamıyorum."

Reis: "Teşkilâtı Mahsusâ ne vakte kadar mevcûdiyeti muhafaza etti, ne
vakit fesh olundu?"

Âtuf Bey: "Zannedirim, mütâreke zamânında fesh olunmuş... Biz 1331
[1915] senesi Nisan ayı nihâyetinde dağıldık. O tarihte Cezâyirli Ali Bey,
Harbiye Nâzırı Enver Paşa tarafından vazifelenirildi; o maaş ile, yâni resmî
memur olarak tâyin olundu. Biz fâhrlı olarak bulunuyorduk. O zaman bizim
de komisyonun vazifemiz nihâyet buldu."

Reis: "Hangi senede?"

Âtuf Bey: "1331 [1915] senesi Nisan nihâyetinde..."

Reis: "O vakte kadar doğrudan doğruya Nezâretle mi muhabere ediyordunuz?"

Âtuf Bey: "Nezâret salâhiyet vermişti; muhabere ediyorduk. Levâzım Şûbe-
si ile, Nakliyat Şûbesi ile, Müdâfaai Milliye, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve
bütün devâir ve müessesâtı mâliye ile muhabere ediyorduk. Giden gönüllü
kıt'aatının teçhizatını, elbise levâzımını ikmâl ediyorduk. Fakat buradan git-
tikten sonra alâkamız kesiliyordu."

Reis: "İktizâ eden masârifi nereden alıyordunuz?"

Âtuf Bey: "Bir defâ Müdâfaai Milliye'den alındı. Ondan sonra Harbiye Ne-
zâreti tahsisâtı mestûreden alınıyordu. Yalnız bizim masadaki zâbitan, büt-
çeden, kadrodan maaş alıyorlardı. Bu müfrezelerin sevkine lâzım gelen ma-
sârif ve Rusya içerisine gönderilenlerin masârifi, tahsisâtı mestûreden alını-
yordu."

Reis: "Siz mi lüzum gösteriyordunuz?"

Âtuf Bey: "Evet"

Reis: "Bordro mu yapardınız?"

Âtuf Bey: "Hayır, karar verirdik; sonra Harbiye Nezâreti'nin memuru vardı
ki, Merkez Kumandanı, onların masalarına yazardı; ondan sonra biz hiç el
sürmezdik."

Reis: "Bu kararın tesbit eder miydiniz?"

Âtuf Bey: "Bâzılarını yazardık, bâzılarını da masa zâbitânına söylerdik, on-
lar yaparlardı."

Reis: "Teçhizat ne taraftan yapılırdı?"

Âtuf Bey: "Ciheti askeriyeden... Elbise ve kundura gibi bazı şeyleri levâ-
zımdan alırdık; diğer şeyler, Harbiye Nezâreti'nden veriliyordu."

Reis: "Nezâretten mi, kolordudan mı?"

Âtuf Bey: "Burada hazırlanan müfrezelerin şeyleri buradan, Harbiye Ne-
zâreti'nden zannedirim."

Reis: "Burada izâm olunan müfrezeler, mevcutlarını muhafaza edemeye-
cekleri tabii bulunduğundan, nasıl ikmâl olunurdu?"

Âtuf Bey: "Onlar artık ordulara merbuttur. Onların ihtiyacâtını ordu ikmâl
eder, hattâ bir müddet sonra, birkaç ay sonra, onlar kadroya dâhil olunarak,
ordunun aksâmı oldular. Bizimle hiçbir alâkaları kalmadı ve ilk gidenlerden
bir kişi kaldı. Fedâkârâne harb ettiler. Kâmilen Araptılar."

Reis: "Şu hâlde, nizâmiye efrâdı karışık mı istihdâm olunuyordu?"

Âtuf Bey: "Evet, kısmen öyle oldu veyâ bilhassa son zamanlarının Trabzon
muntkasında külliyyen öyle oldu."

Reis: "Kıt'aatın bâzıları vilâyetlerde bazı vâililerin emrine verilmiş... Habe-
riniz var mı?"

Âtuf Bey: "Hayır efendim; hiç vâililerin emrine verilmemiştir. Yalnız hudû-
du bulunan vilâyetlerin vâilileri, Trabzon ve Erzurum vâilileri, yardım istedi-
ler efendim... Yâni orada onlar, Teşkilâtı Mahsusâ'nın şûbesinin âzâsı gibi
idiler. Oralarda bir, iki şûbe yapılmıştı. Sonra onlar da kalmadı ya..."

Reis: "Muamelâtta size mürâcaat ederler miydi?"

Âtuf Bey: "Bize efrad gönderin gibilerinden işin başında (mebâdide) bir,
iki mürâcaat oldu. Harbiye Nezâreti bilâhire dedi ki, 'siz bunlara tavassut et-
meyin; onlar ordulara merbuttur.' Biz de tavassut etmedik. İpudâ da bir iki
muhabere ancak olmuştur."

Reis: "Noksanlarının ikmâli için nakden mütâlebede bulunulur mu idi?"

Âtuf Bey: "Hayır efendim, hatırlamıyorum."

Reis: "Hiç para gönderilmez miydi?"

Âtuf Bey: "Para gönderildiğini hatırlamıyorum."

Teşkilâtı Mahsusâ'nın yönetimine, iç işleyişine ve çalışma tarzına ilişkin bilgilerimiz, yukarıdaki sorgulardaki ifadelerin bir tekrarıdır ibaret kalmıştır. Oysa bu ifadelerin genellikle yanıtıcı olduğu ve ancak buzdüğünün görünür kısmını yansıttığı kabul edilebilir.

Aşağıda, *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*'nde bulduğum bir belgeden yola çıkarak, Teşkilâtı Mahsusâ'nın çalışma tarzına ilişkin bazı saptama ve değerlendirilmelerde bulunacağım ve yine bu belgede verilen bilgiler temelinde, literatürde rastgeldiğimiz saptamaları gözden geçireceğim. Ardından, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte Teşkilâtı Mahsusâ'nın nasıl bir köprü oluşturduğunu vurgulayacağım.

Aşağıda anlatacağım öykü, (Hasan) Rüşeni (Barkın) Bey'in, Cumhuriyet döneminde, 7 Haziran 1931 tarihinde, Millî Müdâfaa Vekâleti'ne sunduğu bir dilekçeden kurgulanmıştır.¹⁰

10 Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Kataloğu, (BCA

Erkânı Harb Kolağası¹¹ (Kurmay Yüzbaşı/Binbaşı) Rüşeni Bey,¹² Harbi Umûmî'de, "seferberlikten bir gün evvel, Dâhiliye Nâzırı merhum Talât Bey'in davetile, Nûruosmâniye Kulübü'nde [yapılan toplantıda], hâlen [1931 senesinde] cümlesi vefât etmiş bulunan bazı zevat hazır olduğu hâlde, [İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından ve Atatürk'ün yakın gençlik arkadaşlarından] Ömer Nâci Bey ile beraber, "İran'dan Kafkas'a geçmek ve Rusların gerisinde siyâsî bir inkılâp hazırlamak vazifesi ile siyâseten tavzif" edilir. Rüşeni Bey, Van'a ulaştığında, dilekçeyi kaleme aldığı tarihte henüz sağ bulunan, o zamanki Van Valisi [Osmanlı döneminde: Meclisi Mebusan İzmir mebusu/Cumhuriyet döneminde ise: TBMM'nin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dönemlerinde, sırasıyla İzmir, Ardahan, Erzurum ve Konya milletvekili ve Üçüncü Umûmî Müfettiş]¹³ Tahsin [Uzer] Bey,¹⁴ dilekçeyi kaleme aldığı sırada "İzmir'de çiftlik işleri ile meşgûl [bulunan], Enver Paşa'nın sâbık eniştesi [olan] o zaman Hakkâri Mutasarrıfı [bulunan] Cevdet Bey" ve ileride TBMM Başkanı olacak olan, fakat o zaman henüz Van Jandarma Kumandanı bulunan Kâzım [Orbay] Paşa ile "tevhidi mesâi ederek", yolculuk ve yanına alacağı arkadaşlarının hazırlıkları için bir ay kadar Van'da kalır. Bu sırada Çerkes Ethem ve kardeşi Çerkes Reşit de kendilerine katılmak üzere İstanbul'dan gönderilir. Ancak Rüşeni Bey, bu kişilerle "teşriki mesâi etmekte mâzur" olduğunu söyler ve ardından Cevdet Bey'in planına göre, söz konusu kişiler, Kürt Şekak Aşireti ile birlikte Rumye muntukasına taarruz ederler ve Rus Ordusu'nun zamansız bir müdahalesine neden olurlar.

Bu gelişmenin ardından Rüşeni Bey, arkadaşları ile birlikte, İran topraklarına¹⁵ geçtiği bir sırada, Van Valiliği'ne atanmış olan Cevdet Bey, Dahiliye

BMGMK], [Katalog Numarası: O 30 10/47 301 8]. Dilekçe, orijinal değil, TC M[illi] M[üdafaa] V[ekâleti] Z[ira]t İş[leri] D[airesi] Mehâkim Şübesi antetli, fakat tarihsiz ve sayısız olup, sadece surettir.

11 Kolağası rütbesi, yüzbaşılıkla binbaşılık arasındadır.

12 Rüşeni Bey'in hayat hikâyesine ileride ayrıntılı bir şekilde değineceğim.

13 Bkz. Cemil Koçak, *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 158-215 ve *Türk Parlamento Târihi (1919-1923)*, (3. cilt), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 517-518.

14 Tahsin Uzer'in Van Valiliği anıları henüz yayımlanmamıştır. Bkz. Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyâlık Târihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, TTK Yayınları, Ankara, 1979, s. 335.

15 Bu konuda bir başka kaynak için bkz. Paul Leverkuehn, *Sansuz Nâbette Görev: Paul Leverkuehn'un Anıları*, çev. Zekiye Hasançebi, Arba Yayınları, İstanbul, 1998. Kitabın tanıtım yazısı için bkz. Mete Tunçay, "Teşkilâtî Mahsusa'nın İran Mâcerâsına Bir Alman Tanıklığı", *Toplumsal Tarih*, sayı 72, Aralık 1999, s. 61-62. Leverkuehn, Teşkilâtî Mahsusa'da Türk-Alman ortak müfrezesinin Doğu Anadolu ve İran'daki faaliyetlerine de değinmektedir. Leverkuehn hakkında benim kitabıma

Nâzırı Talât Paşa'nın bir "şifresi"ni bizzat İran topraklarına geçerek, Rüşeni Bey'e elden tebliğ eder. Söz konusu "şifre"de, Rüşeni Bey'e, arkadaşlarının yarısını "Çerkesler"e vermek ve "onlarla berâber çetecilik etmek ve Van'da teşekkül edecek üç kişilik bir heyeti merkezîyeye tâbi olmak mecbûriyeti" bildirilir. Fakat söz konusu "Çerkesler"in İran'a yapmış oldukları "garet" ve İran Türklerinin başına getirdikleri "felâket", Rüşeni Bey'i "tedhiş ettiği için", bütün arkadaşlarını Van Vâlisi Cevdet Bey'e "terk" eder ve "bu vazife siyâsyeden affını ricâ etmek" zorunda kalır. Arkadaşları arasında daha sonra Büyük Erkânı Harbiye İstihbârat Şubesi Müdürü olacak olan Kaymakam (Yarbay) Nûri Bey de vardır.

Görevinden ayrılmasından sonra Rüşeni Bey, Bağdat'a gelir. Ama "çok geçmeden vücûdu (...) orada muzır görülerek, Dâhiliye Nâzırı'nın [Talât Paşa'nın] emri ile Vâli [Bağdat Vâlisi] Süleyman Nazif Bey tarafından tevki"l edilir. "Bir ay hükümet konağında (...) Nihat Paşa'nın odasında mevkuft kaldıktan sonra, Konya'da alelusûl bir kurşun tarafından harca[n]mak üzere mahfûzen Konya'ya sevk edilmek üzere yola" çıkarılır. Kâzım Karabekir Paşa ile Tayyâre Müfettişleri'nden Baha Sâit Bey ve [TBMM'nin ikinci ve üçüncü dönem] Bitlis [ve dördüncü dönem de Muş] mebusu Muhittin Nûri [Nâmi] Bey¹⁶ de bu olaya şahit olmuşlardır. Fakat "bittabi komita hükûmetinin zâlim bir darbesi ile vatani[na] hizmet etmeden ölmeye râzı" olmaz. Kaçar ve yeniden İran'a geçer. Tam bu sırada Afganistan'a geçmek üzere İran'a gelmiş olan ileride Başvekil de olacak olan Hasan Rauf Orbay Bey de müfrezesi ile İran aşiretleri tarafından Kirint kasabası civârında ağır zayiâta ve "korkunç bir felâkete mâruz" kalır. Ancak Rüşeni Bey, Hasan Rauf Orbay Bey ile onun Erkânı Harbiye Reisi Bitlis mebusu Muhittin Nâmi Bey'in "dâvet ve ricâsı üzerine", bu müfrezeyi "kanlı fedekârlıklar"la "muhakkak bir tehlîkeden" kurtarır. Muhittin Nâmi Bey ve müfrezede bulunan subaylar bu olaya şahit olmuşlardır.

Bu olaydan sonra İran ile Türkiye arasında hâsıl olan gerginliği bertaraf etmek için, "Türkiye Hükûmeti" namına Hüseyin Rauf Orbay Bey tarafın-

da bakılabilir. Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, 1. cilt, 3. basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 471-485 ve 573 ve 658. Leverkuehn, İkinci Dünya Savaşı yıllarında da Türkiye'de Alman istihbarat teşkilâtının başındaki kişiydi. Bkz. Paul Leverkuehn, *Der Geheime Nachrichtendienst der Deutschen Wehrmacht im Kriege*, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt/Main, Berlin, 1957.

16 Rüşeni Bey, burada ismi dalgınlıkla yanlış hatırlamış ve yazmıştır. Nitekim dilekçenin ilerleyen sayfalarında, isim doğru olarak geçecektir. Dönemin Bitlis milletvekili tabii ki Muhittin Nâmi Bey olmalıdır. Nitekim Muhittin Nâmi Bey, resmî biyografisine göre, 29 Ağustos 1914 ile Şubat 1916 tarihleri arasında, "İran Sefer Ordusu ile Kerbelâ, Bağdat, Hankin, Mutki dolaylarında görev yapmış". *Türk Parlamento Târihi (1923-1927)*, 3. cilt, TBMM Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 137-138 ve *Türk Parlamento Târihi (1927-1931)*, 3. cilt, TBMM Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 127.

dan murahhas olarak atanır ve Haruabat'ta İran murahhasları ile bir anlaşma yapar ve anlaşmayı Türkiye adına siyasi memur sıfatı ile imza eder. Bu anlaşma uygulanır ve Hüseyin Rauf Orbay ve müfrezesi geri çekilerek, "bu gayri tabii Afgan seyahati akim" kalır.

Rüşeni Bey, daha sonra, Türkistan'a geçerek, yedi ay boyunca Papo Yaylası'nın doğusunda Teke ve Cezah Türkmen Aşiretleri ile "tevhidi mesâi ederek, orada birçok Rus kuvvetlerinin cepheye girmesine mâni" olur. Rüşeni Bey'in bu hareketini Reuter Haber Ajansı da ilan etmiştir.

Daha sonra Afganistan'da eski Afgan Emiri'nin teyzesâdesi Prens Abdülmecid Han, Halife ile görüşmek ve Afgan Emiri'nin ricalarını iletmek üzere Türkiye'ye gelmek ister. Bu zatla Rüşeni Bey Afganistan'ın güney eyaletlerinden Şibirgan Vâlisi iken ve "o civarda hali faaliyette iken" tanışmıştır. Söz konusu zat, Halife ile görüşmek için Rüşeni Bey'e müracaat eder. Bu müracaattan sonra Rüşeni Bey, Tahran'dan Hamedan'da bulunan Kolordu Kumandanı Ali Ihsan (Sâbis) Paşa ile muhabere eder. Onun onayını alarak ve davet üzerine Afgan Prensi Rus Ordusu'nun arasından geçerek Hamedan'a getirir. Daha sonra da Prens'in arkadaşı ve müşâvirisi olarak Halife tarafından İstanbul'a çağrılır. İstanbul'da ise hükümetin "birçok iltifat ve takdirlerine mazhâr" olur. İki ay İstanbul'da kalır ve sonra "Rusya inkılabının parlaması üzerine, Teşkilâtı Mahsusa nâmına Kafkas'a gitmek ve oradaki Türk esir zâbit ve efrâdından istifade ederek teşkilât yapmak ve Ordumuzun Kafkas taarruzunu teshil etmek üzere tavzif" edilir. Bu görevi de İran içinden ve birçok cephele arasında geçerek ve nihayet Kafkasya'ya giderek başaıyla tamamlar. Rüşeni Bey, Kafkasya'da Nagin Adası'ndan ve çeşitli karargâhlardan kaçırarak istihdam ettiği subayların isimlerini hatırlamamaktadır. Fakat daha sonra Gence'ye gelen Nûri Paşa'ya ve Yâveri Kılıç Ali Bey'e katılır. "Ondan sonra yine birçok takdirlere mazhar olarak İstanbul'a" gelir. Ordu Bakû'yü işgal ettiği sırada yine Bakû'ye gider ve yeni kurulan Azerbaycan Hükümeti'nde Hâriciye Nezâreti'nde Müsteşar olarak görev alır. TBMM üyesi Rüşen Eşref Ünaydın Bey de oradadır. Rüşeni Bey'in bu faaliyetlerini gösteren deliller ve şahitler de bulunmaktadır.

Mütarekeden sonra Kafkasya'yı terk ederek nihayet vatanına döner. Rüşeni Bey'in bu öyküsü ancak "Büyük Harpteki hayat" ve faaliyetinin "pek kısacık bir tarihçesidir." Bu öykünün bir yerinde kalbinden bir süngü yarası ile vücudunun değişik yerlerinde kurşun yaraları alır. Rüşeni Bey'in "bütün hayâtı ve faaliyeti, siyâsetle, siyâsi hizmetlerle geçmiştir."

Bağdat'tan Konya'ya sevk edilirken, İran'a firarı, "bir kıta ve vazifei askeriyeden bilâ izin gaybubet şeklinde" olmamıştır. "Çünkü o zaman hiçbir va-

zifei askeriyeye ile tavzif olunmamış, belki İran'dan Kafkas'a geçerek, orada Rus Ordusu'nun gerisinde ahâli arasında isyan ve inkılâp çıkararak, memleketeye siyâsi bir noktâ nazardan hizmet etmek için, Hükümeti Mülkiye tarafından tavzif edilmişti[r]."

Rüşeni Bey, Millî Mücadele yıllarında da aktiftir: Mütarekeden sonra İstanbul'da toplanan Meclisi Mebusan'a, Bolşeviklerle anlaşmak konusundaki önerisi, telgrafla Mustafa Kemal Atatürk'e de duyurulur. Bizzat Atatürk tarafından Ankara'ya davet edilir ve bir hafta boyunca onun yanında kalır. Bolşeviklerle anlaşmak konusundaki görüşünü Atatürk'e bizzat açar ve onay alır. Daha sonra yeniden İstanbul'a döner. İstanbul'un işgalinden sonra, Büyük Erkânı Harbiye Reisi Fevzi Çakmak Paşa ile firar ederek, yeniden Ankara'ya gelir. "Ve Ankara'dan Kafkas'a gidip çalışmak üzere Gâzi Hazretleri tarafından tavzif" edilir. Gürcistan'ın Ermenistan ile "tevhidi mesâi etmemesi için çalışarak Ermenistan'ı yalnız bırakmaya muvaffak" olur. Bu konuda hazırladığı raporları Atatürk'e sunar. Atatürk de, kendisine, 15. Fırka (Tümen) Kumandanlığı aracılığıyla Samsun'da(n) bir "taltif" telgrafı çeker.

Rüşeni Bey'in dilekçesinde anlattığı öykü acaba hayal mahsulü olamaz mı? Nihayet bu dilekçede ortaya konulan bütün iddialar tek yanlıdır. Hangi bir temelden tamamen yoksun da olabilir. Eski bir subay olduğunu ileri süren Rüşeni Bey'in anlatıklarına hemen inanmamız için ortada hiçbir makûl neden de bulunmamaktadır.

Şimdi de öyküyü, elimizde bulunan literatür bilgisi ile karşılaştırarak, sorgulamaya çalışalım:

Daha ilk satırda adı geçen "Nûruosmâniye Kulübü" hakkında ne biliyoruz? Teşkilâtı Mahsusa, ileri sürüldüğü gibi, Harbiye Nezâreti'ne bağlı resmî bir daire ise, yerinin söz konusu Nezâret içinde, yani Beyazıt meydanında, bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin merkez binasında bulunması lazım gelir(di). Diyelim ki, bu daire başka bir semtte bulunsun. Tânk Zafer Tunaya Hocamız, *Türkiye'de Siyasal Partiler* (3. cilt), (*İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989) kitabında, "Dâire [Teşkilâtı Mahsusa], [Harbiye] Nezâret[i'n]e bağlı olmakla [olmakla] berâber, merkezi ayrı yerdedir" demektedir. Ardından da bir adres vermektedir: "Çağaloğlu (Nûruosmâniye) Şeref sokağı, Tasviri Ef-kâr Matbaası karşısında, No: 39". Rüşeni Bey'in sözünü ettiği yer burası mıdır? Yani Rüşeni Bey, Teşkilâtı Mahsusa'nın adresinden mi söz etmektedir, yoksa bu adres doğrudan doğruya İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Nûruos-

mâniye'de bulunan "kulübü"ne mi âiddir?¹⁷ Yoksa İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bugün artık kullanılmayan ve Cumhuriyet gazetesinin çok uzun yıllar boyunca kullandığı eski Genel Merkez binâsının (pembe konak) adresi mi söz konusudur? Bu sokağın ismi, hâli hazırda Türk Ocağı Caddesi'dir. Ancak bu ismi sonradan almış olmalıdır. Daha önceki ismini ise saptayamadım.¹⁸ Muhtemelen ikinci ihtimal söz konusudur. Bana soracak olursanız, bu ihtimali daha güçlü görüyorum, çünkü, aksi halde, Rüşeni Bey, niçin özel olarak "kulüp"ten söz etsin ki? Ayrıca bu noktada elimizde bir bilgi daha bulunmaktadır: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1328/1912 tarihli kongresi de, yine "Nûruosmâniye Kulübü"nde gerçekleşmiştir.¹⁹

Benim ortaya koyduğum ihtimali değilse de, görüşümü teyid eden ve Rüşeni Bey'in açıklamasını doğrulayan bir başka ifade de, Cevat Bey'in yukarıda gördüğümüz ve burada hatırlamamız gereken, Teşkilâtı Mahsusa'nın Nûruosmâniye tarafında olduğuna ilişkin verdiği bilgidir.

Bu konuda bir önemli ipucu/kanı daha vardır: Dikkat edildiği takdirde hemen fark edilecektir ki, resmî söylemde Harbiye Nezâreti'ne bağlı olduğu ifade edilen Teşkilâtı Mahsusa toplantısında, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmi üyesi ve Vekili Umûmi²⁰ Dahiliye Nâzırı Talât Paşa da bulunmaktadır ve talimatları doğrudan doğruya o vermektedir. Eğer Teşkilâtı Mahsusa gerçekten Harbiye Nezâreti'ne bağlı olsaydı, bu türden bir müdahale söz konusu olamazdı. Demek ki, Talât Paşa'nın Teşkilâtı Mahsusa içindeki varlığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmîsi ile teşkilât arasındaki doğrudan bağı bizlere inkâr edilemez şekilde bir kez daha göstermektedir.

17 Yine hocamızın aynı kitabından İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1913 tarihli nizamnamesinin ("Kulüpler" başlıklı) 70. maddesine dikkat çekmek istiyorum: "Her sancak merkezinde, heyeti merkeziye'nin idâresi altında olmak üzere, bir kulüp bulunur. Kulübün müntehap bir heyeti idâresi bulunmayıp, heyeti merkeziye âzâsından biri yahut âzâyı cemiyetten sair bir zat, kulüp müdürlüğünü ifâ eder. Kulüp, konferanslar ve heyeti merkeziyeye lüzum görülen sair içtimâlar için bir mecmûdür. Bu gibi içtimâlar, vâkondan bir, iki gün evvel, okdem husûsî ise efrâdi cemiyete, umûmî ise bütün halka ilân edilir. Kulüpler, dâhilî memleket seyahatler tertibine delâlet edecektir. Heyeti merkeziyemîn makamı, kulüptür" (s. 117).

18 "19. Asırda İstanbul Haritası" (yay. Ekrem Hakkı Ayverdi), İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayını, (İstanbul, 1976) Pafta B4, yolun bugünkü İstanbul Usesi'nin arasına kadar olan kısmını *Cağaloğlu Caddesi*; bunun batısını ise, *Çifte Saraylar Caddesi* olarak göstermektedir. Daha sonra Düyünu Umûmiye'nin binasının inşa edildiği arsa, *Çifte Saraylar* olarak bilinirdi. Ayverdi'nin yayımladığı harita tarih tasınamakta birlikte, yaklaşık olarak 1875 yılına aittir. Diğer yandan, E. Goad'un *Plan d'assurance de Constantinople I: Stamboul*, (Londra, 1904) Pafta 13, bu iki caddé ismi arasındaki geçişi biraz daha doğruya, Düyünu Umûmiye binasının önüne kadar getirmektedir. Bu bilgileri sağlayan İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden meslekdaşım Dr. Christoph K. Neumann'a teşekkür ederim.

19 Bkz. *Tunaya'nın adı geçen kitabı*, s. 232.

20 Yine *Tunaya Hocamız'ın adı geçen kitabına* bkz. s. 240-241.

Bütün bunlar yan yana getirildiğinde, Teşkilâtı Mahsusa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki doğrudan bağ/ilişki, bütün çıplaklığı ile ve reddedilemez bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda gördüğümüz sorgu ifadelerinin de ne denli yanıltıcı olduğu ve gerçekleri hiçbir şekilde aksettirmediği de ortadadır. Böylece bu belgenin ışığında, ilk kez Teşkilâtı Mahsusa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişki de kanıtlanmış olmaktadır.

Rüşeni Bey'in anlatımından açıkça anlaşılmaktadır ki, seferberliğin ilan edildiği gün 2 Ağustos 1914 olduğuna göre, Ağustosun ilk günü, söz konusu adreste bulunan mekânda, Teşkilâtı Mahsusa toplantısı gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda Rüşeni Bey de görev almıştır.

Dilekçede adı geçen Ömer Naci, Çerkes Ethem ile kardeşi Reşit Bey de, gerçekten Teşkilâtı Mahsusa üyesiydiler.²¹ Ama Rüşeni Bey niçin onlarla çalışmayı reddetti? Bu çekingenliğin nedenlerini bilmiyoruz. Ama spekülasyon yapabiliriz. Muhtemelen Rüşeni Bey, aşağıda yeniden tartışacağım gibi, teşkilât içindeki fraksiyon mücadelelerinde de taraftı. Belki de Stoddard'ın vurguladığı gibi, Teşkilâtı Mahsusa, kâğıt üzerinde Harbiye Nezâreti'ne/Enver Paşa'ya bağlıydı. Gerçekte ise, teşkilât, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin/İktidârının üç paşasının doğrudan kendilerine bağlı "özel örgüt"ünün bir bileşkesiydi. Bu bakımdan, "Teşkilâta verilen önemli görevlerden biri de, Cemâl ve Talât Paşaların önderliğindeki benzer teşkilâtların, bu üç lider arasında var olan hassas güç dengesini bozacak her türlü girişimine karşı koymaktı."²² Çeliktepe de kitabında bu görüşü yinelemektedir. Esatlı da benzer bir değerlendirme içindedir: "Teşkilâtı Mahsusa'nın vücûda getirilmesinde, o zamâna kadar muhtelif işlerde, dolayısıyla birbirleriyle şiddetli mücadelelere girişen Talât Bey ile Enver Paşa da birlik bulunuyorlardı. Bununla beraber, her iki taraf da, Teşkilâtı Mahsusa'yı doğrudan doğruya kendi yönetimleri altında bulundurmamak istiyorlardı. Fakat bu hususta aralarında bir anlaşmazlık çıkmadı. Teşkilâtı Mahsusa, Genel Merkez tarafından kuruldu. Çetelerin başında bulunacak İttihat ve Terakki liderleri, Talât Bey ve Genel Merkezce tayin edildi. Ancak Teşkilâtı Mahsusa'nın çalışma programı ve çalışma alanı, bizzat Enver Paşa tarafından verilen talimata göre düzenlendi."²³ Bu bakımdan belki de tek bir Teşkilâtı Mahsusa yerine, Teşkilâtı Mahsusa içinde farklı örgütlerden/fraksiyonlardan söz etmemiz daha doğru olacaktır. Rüşeni Bey de, muhtemelen bu fraksiyonlardan Talât Paşa'ya bağlı olanına tâbidir. En azından başlangıçta ve daha sonra da kısmen...

21 Lütfen Çeliktepe (s. 167-173) ile Stoddard'ın (s. 161-167) kitaplarında yer alan listelere bakınız.

22 Stoddard, *a.g.e.*, s. 10.

23 Esatlı, *a.g.e.*, s. 258.

Şimdi bir de Rüşeni Bey'in dilekçesinde adı geçenlerin durumuna bir bakalım: Ömer Naci, Çerkes Ethem ve Çerkes Reşit ile Kâzım Orbay ve Tahsin Uzer, literatüre göre, Teşkilâtı Mahsusa üyesidirler.²⁴ Bir başka dikkat çeken husus da, Teşkilâtı Mahsusa ile mülki idare âmirleri arasındaki doğrudan ve yakın bağdır. Vâliler ve Mutasarrıflar, Teşkilâtı Mahsusa ile yakın işbirliği içindedirler. Bu da, 1918/1919 sorgulamalarında bu konudaki açıklamaların da gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Bu bakımdan Atıl Bey'in açıklamaları dikkate değerdir.

Atilla Çeliklepe'nin kitabında, Ârif Cemil'in anılarına dayanılarak, Teşkilâtı Mahsusa'nın doğudaki örgütlenmesinin Erzurum ve Trabzon'da olmak üzere iki merkezde oluştuğu belirtiliyor. Bahattin Şâkir Erzurum'daki örgütlenmenin lideriydi ve "Dr. Bahattin Şâkir Bey ve arkadaşlarını Dâhiliye Nazırı Talât Paşa göndermişti." Nitekim Çeliklepe, bu grupta Ömer Nâci Bey'in, Yüzbaşı Çerkes Reşit Bey'in ve Yüzbaşı Rüşeni Bey'in de adlarını zikrediyor. Bu grup Erzurum'a gitmişti. Ardından aynı kitapta şu cümleyle karşılaşıyoruz: "Aynı gâye için birbirinden habersiz ayrı ayrı grupların Erzurum'a gitmeleri, daha evvel de değinildiği üzere, İttihat ve Terakki'nin içindeki çekişmelerin bir işaretiydi." Kitapta Van Jandarma Kumandanı Binbaşı Köprülü Kâzım (Orbay)'ın da adı geçmektedir.²⁵ Mustafa Balcıoğlu'nun kitabında da, aynı konuda 1914 yılının Ağustos ayında Bahattin Şâkir ile Ömer Nâci ve Rüşeni Beylerin isimleri zikredilmektedir.²⁶ Rüşeni Bey'in dilekçesinde adı geçenlerin tamamının Teşkilâtı Mahsusa üyesi olduğuna ilişkin açıklamalar, Hüsâmettin Ertürk'ün kitabında da bulunmaktadır.²⁷

Vahdet Keleşylmaz'ın kitabında da Rüşeni Bey'in görevlerinden söz edilmektedir: "1916 yılı güzünde 13. Kolordu Kumandanı ile temâsa geçerek yaptığı yazışmalarla, evvelce hangi sebepten dolayı memleketten ayrılmak zorunda kaldığından bahsederek,²⁸ asıl maksadını 'rütbe, maaş ve makâma nâil olmadan, şu kanlı günlerde vatan ve ordumuza karşı medyun bulunduğumuz vazifeyi ifâ ederek, hayâuma şerefli bir hatime vermektir' sözleriyle açıklayan Rüşeni Bey'in (...) mahzurlu bir tarafı görülmemiş olmalıdır ki, çalışmaya başlamıştır." Rüşeni Bey, 18 Temmuz 1334 [1918] tarihinde bir de Afganistan için siyasi bir program sunmuştur.²⁹

24 Çeliklepe, a.g.e., s. 83-84; Tunaya, a.g.e., s. 287-290.

25 Çeliklepe, a.g.e., s. 83-84 ve 86.

26 Balcıoğlu, "Bolshevik İhtilâli Sırasında Teşkilâtı Mahsusa'nın Rusya'daki Faaliyetleri", a.g.e., s. 157.

27 Ertürk, a.g.e., s. 110-114.

28 Maalesef yazar, bu bahisten kitabında hiç söz etmemektedir.

29 Vahdet Keleşylmaz, *Teşkilâtı Mahsusa'nın Hindistan Mısyonu (1914-1918)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 110-113.

Nitekim bu konuda ilk elden anlatımlar da vardır:

Yine Teşkilâtı Mahsusacı Ârif Cemil'in ilk kez 1934 yılında *Vakit* gazetesinde (ama A. Mil adıyla ve *Umûmî Harpte Teşkilâtı Mahsusa* başlığıyla) yayımlanan anılarında da, Rüşeni Bey'in anlatımına uygun açıklamalar vardır. Bu öyküde de Rüşeni Bey'in öyküsü teyit edilmektedir:

"Seferberliğin ilân edildiği günün gecesi İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî'de mühim bir içtimâ akdedilmiş ve bunda, en yakın bir atide tatbik edilmek üzere, gâyet sümüllü karar verilmişti. Bu karar, ister Umûmî Harbe iştirâk edelim, ister etmeyelim, ordularımızın ileride düşman topraklarındaki hareketlerini kolaylaştırmak için bir Teşkilâtı Mahsusa vücûda getirilmesini istihdaf ediyordu.³⁰ Bu teşkilât sayesinde teslih olunacak çeteler, harb zuhûrunda düşman topraklarına akınlar yapacaklar, düşman kuvvetlerini şaşırtacaklar, onların hareketleri ve miktarları hakkında mâlûmat edinecek, bunları ordularımıza bildireceklerdir. (...)

Merkezi Umûmî o esnâda herkesin silâh altına alınması üzerine, merkez âzasıyla Kâtibi Mesûllerin de harbe iştirâk etmelerini düşünmüştü. Şimdilik yalnız Kâtibi Mesûller İstanbul'dan hareketle Erzincan'a kadar gidecekler ve orada emir bekleyeceklerdi. Bilâhare Merkezi Umûmî âzasından Doktor Bahattin Şâkir Bey'in Şimâli Kafkasya'ya, Ömer Nâci ve Ömer Nâci Beylerin İran minukasına, Süleyman Şefik Paşa, Rauf Bey ve Ubeydullah Efendinin Afganistan'a hareketleriyle, (...) Süleyman Askerî Bey'in idâresi altına geçen Teşkilâtı Mahsusa işine evvelâ Kâtibi Mesûllerin İstanbul'dan kara tarikiyle Erzincan'a seferiyle başlamıştı. (...) Kâtibi Mesûllerin Erzincan'a hareketleri son derece gizli tutulacaktı. Kâtipler ne İstanbul'dan hareketleri esnâsında, ne de yolda kendilerini kimseye tanıtmayacaklardı. Yalnız yolda nereye vâsil olurlarsa orada vilâyetin en yüksek memuruna mürâcaat edebileceklerdi. Hüviyetlerini tâyin için her Kâtibi Mesûle bir vesika verilmişti. Bu vesikada, 'Filânca Bey Erzincan ve daha ileriye gitmek üzere berâyi memuriyet izâm olunmuştur. İcâbında kendisine muaveneti lâzımede bulunulması ricâ olunur.' diye yazılıydı. Bu vesika dahi polise filân gösterilmeyecek ve icâbında yalnız vilâyetin en yüksek memuruna ibraz olunacaktı."³¹

Eğer yukarıda anlatılan toplantı, Rüşeni Bey'in anlattığı toplantı ise, ki bence büyük ihtimalle öyle olmalıdır, o halde Rüşeni Bey'in anlattığı toplantının İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi'nde yapıldığı ortaya çıkmaktadır ki, bu durum, yukarıdaki yorumumu/değerlendirmemi adres olarak yanlışlarsa da, Teşkilâtı Mahsusa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında

30 Teşkilâtı Mahsusa'nın tam olarak ne zaman oluştu(ruldu)ğu kesin olarak belli değildir. Değişik tarihler öne sürülmektedir. Fakat bu tarihten önce bu ya da benzeri bir teşkilâtın kurulduğu kesin gibidir. Bkz. Çeliklepe, a.g.e., s. 73-77.

31 Ârif Cemil, *Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilâtı Mahsusa*, Arba Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9-14.

kurulacak doğrudan bir ilişkiyi bir kez daha net bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Aynı kitapta, Bahattin Şakir'in doğrudan Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa'dan aldığı şifahi emir üzerine, aralarında Rüşeni Bey'in de bulunduğu bir grupta, Erzurum'a geldiğinden söz edilmektedir.³²

"Doktor Bahattin Şakir Bey heyetine dâhil olan Müfettişi Umûmî Ömer Nâci Bey Erzurum'a muvâsalat ettikten sonra, onun Van'da ayrı bir cephe teşkil ederek, İran'la Rusya arasında çalışması takarrür eylemişti. Bunun üzerine, Ömer Nâci Bey beraberinde İran'ı tanıyan Erkânı Harb Yüzbaşılardan Rüşeni Bey, İran mücâhidlerinden Emir Haşmet ve rûfekâsı ve Çerkes Reşit ile arkadaşları, (...) Erzurum'dan Van'a gitmişti. Bunlar Van'da kalarak, gerek Rusya ve gerek İran dâhilinde istihbârat ve teşkilâtla meşgûl oluyorlar ve vücûda geürdikleri çetelerle harb hâlinde düşman topraklarına akınlar yapmaya hazırlanıyorlardı."³³

Bütün bu bilgiler alt alta toplandığında, Rüşeni Bey'in dilekçesini doğrulamaktadır. Ayrıca, literatürde Rüşeni Bey'in adı da Teşkilâtı Mahsusa içinde sık sık geçmektedir.³⁴

Dilekçede anlatılan Rauf Orbay'ın Afgan macerası da, literatürde mevcuttur.³⁵ Buna karşılık, dilekçede adı geçen Teşkilâtı Mahsusa üyesi Kılıç Ali, son zamanda yayımlanan anılarında, bu öyküden hiç söz etmemektedir!³⁶

Rüşeni Bey'in dilekçesinde anlattığı, daha doğrusu ima ettiği meseleler, sanırım, Teşkilâtı Mahsusa'nın çetecilikle ilgili faaliyetlerini kapsamaktadır. Rüşeni Bey, dilekçedeki üsluptan anlaşıldığı kadarı ile, bu faaliyetlerden hoşnut değildir. Dahası bu faaliyetleri eleştirmekte ve onları zararlı görmektedir. Literatürde, genellikle, ordu mensuplarının ve ordu kumandanlarının, Teşkilâtı Mahsusa'nın başıboş faaliyetlerinden rahatsız olduğu ve bu nedenle söz konusu kumandanlarla Teşkilâtı Mahsusa komutanları arasında tartışmalar ve çatışmalar yaşandığı bilinmektedir. Demek ki, Rüşeni Bey

32 Ârif Cemil, *a.g.e.*, 18.

33 Ârif Cemil, *a.g.e.*, 32.

34 Celiktepe, *a.g.e.*, s. 73-119 ve 173; Tunaya, *a.g.e.*, s. 278 ve 287-290; Ertürk, *a.g.e.*, s. 110-114; Vardar, *a.g.e.*, s. 277 ve 286; Esatlı, *a.g.e.*, s. 261-262 ve A. Fâik Hurşit Günday, (Emekli Sivas Vâlisi ve [Türkiye] Büyük Millet Meclisi 2. Devre Ordu Mebusu), *Hayat ve Hâtıralarım*, 1. cilt, 1960, s. 180-181.

35 Mustafa Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk-Alman Projesi: Rauf Bey Müfrezesi", *Teşkilâtı Mahsusa'dan Cumhuriyete* içinde, s. 67-93. Ayrıca bkz. Tunaya, *a.g.e.*, s. 290 ve Kâzım Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı'na Nasıl Girdik?*, 2. cilt, Emre Yayınları, İstanbul, 1994, s. 270-271.

36 *Atatürk'ün Sırdışı Kılıç Ali'nin Anıları*, der. Hulâsi Turgut], 2. baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2005.

de, kurmay subay olarak, bu konuda Teşkilâtı Mahsusa'ya/karşı fraksiyona mesafeli davranmıştır. Anlaşılan, çetecilik olarak adlandırılan faaliyetlere katılmamak konusunda kararlı davranmış olmalıdır. Nitekim Teşkilâtı Mahsusa'dan ayrıldıktan sonra, Teşkilâtı Mahsusa'nın çalışmalarında bu çetelerin askerî faaliyetlerinin zararlarına değinmektedir. Çetecilik, Rus ordusuna yaramıştır.

Herhalde bu ayrılığın bir neticesi olarak, Rüşeni Bey, İran'a geçtikten sonra, artık Hakkâri Mutasarrıflığı'ndan Van Vâililiği'ne atanmış olan Cevdet Bey'den, bizzat ve elden, Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa'dan kendisine gönderilmiş olan şifreyi alır. Bizzat valinin elinden alındığına göre, şifrenin önemi kendiliğinden anlaşılmalıdır. Ama emre uymaz. "Vazifei siyâsiye"den çekilir. Nedeni, Çerkes çetelerinin yağmalardır. Bu durum, Rüşeni Bey'i "tedhiş" etmiştir. Bu sırada bir görgü tanığı daha vardır ve bu kişi dilekçenin kaleme alındığı sırada önemli bir görevdedir: Büyük Erkânı Harbiye (Genel Kurmay Başkanlığı) Istihbârat Şubesi Müdürü Kaymakam Nûri Bey. Bu nedenle olacak, Bağdat'a varmasından hemen sonra, emrini dinlemediği Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa'nın emri ile, dilekçenin kaleme alındığı tarihte artık vefat etmiş olan Bağdat Vâlisi Süleyman Nazif Bey tarafından tutuklanır. "Vücûdu muzır" görülmüştür. Yani Teşkilâtı Mahsusa içinde ortaya çıkan çarşıma, bir fraksiyonun diğerini ortadan kaldırması ile sonuçlanmaktadır. Rüşeni Bey, olağan bir yargı sürecine hiç inanmamaktadır. Ona göre, yalnızca "alelustil bir kör kurşun tarafından harcanmak üzere"dir. Elbette içinde bulunduğu durumu, Teşkilâtı Mahsusa üyesi olan bir subaydan daha iyi bilen hiçkimse olamaz! "Siyâsi şekilde sûreti tevkifi"nin de görgü tanıkları vardır: Dilekçenin kaleme alındığı tarihte münzevî bir hayat süren emekli Korgeneral Kâzım Karabekir ile Tayyâre Müfettişi Baha Sâit ve [TBMM'nin ikinci ve üçüncü dönem] Bitlis [ve dördüncü dönem de Muş] mebusu Muhtittin Nûri [Nâmi] Bey.. Rüşeni Bey, "komita hükümetinin zâlim bir darbese" vatânına "hizmet etmeden ölmeye râzî" olmaz! Bir Teşkilâtı Mahsusa subaydan da zaten beklenen bu olmalıdır! Bu şekilde, Teşkilâtı Mahsusa üyesi bir subayın da, mevcut İttihatçı yönetimi bir "komita hükümeti olarak" tanımlaması üzerinde dikkatle durulmalıdır. 1931 yılında elbette eski İttihatçılar başka türlü tanımlanamazlardı!

Kaçar İran'a geçer. Rüşeni Bey, Rauf Orbay'ın müfrezesi ile birlikte Afganistan macerasına da değinmesi sırasında, Rauf Orbay ve onun Kurmay Başkanı Muhtittin Nâmi Bey ile olan yakın işbirliğini de zikretme imkânı bulmaktadır. Dahası Rüşeni Bey'i doğrulayacak yeni tanıklar da söz konusudur.

İlginç olan nokta, kurşuna dizilmekten son anda kurtulabilmiş olan Rüşeni Bey'in, bu kez Osmanlı Devleti adına resmî görev almasıdır. Anlaşılan

eski hesaplaşma defteri bu sırada artık kapatılmış olmalıdır. Rüşeni Bey'in bundan sonraki öyküsü, resmî görev tanımına daha uygun düşmektedir. Hem Türkistan, hem de Afganistan macerası, resmî görev çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu esnada kendisine yeni bir görgü tanığı daha bulur: Dilekçenin yazıldığı sırada muğber durumda bulunan emekli General Ali İhsan Sâbis Paşa... Rüşeni Bey'in bu öyküde İstanbul'a dönerek, bu kez "hükümetin birçok iltifat ve takdirlerine mazhâr" olması da dikkat çekicidir. Anlaşılan yeniden duruma hâkim olmuştur ya da olunmuştur.

Bütün öyküde eksik olan önemli nokta, tarihlerdir. Şimdiye kadar anlatılanların 1914 ile 1917 arasında gerçekleşmiş olması gerekir. Aşağıda yer vereceğim bir başka anlatıdan, Rüşeni Bey'in muhtemelen 1917 yılının yaz aylarında, İstanbul'a geri döndüğü anlaşılıyor.

Bu noktada Rüşeni Bey'in öyküsünü doğrulayan bir başka kaynaktan daha söz edilmelidir; Emekli Sivas Valisi ve TBMM ikinci dönem Ordu milletvekili Ahmet Fâik Hurşit Günday,³⁷ anılarında Rüşeni Bey'e de değinir:

"1916 [1917]³⁸ senesi yaz ayları idi. Halil Paşa, İran'dan avdet etti. Bana, 'Afganistan Prensi Abdülmecid Han geliyor; hüsnü kabûl göstermenizden memnun olurum' dedi. Ben de icâb eden tertibatı aldım. Prens geç kalınca, biz ögle yemeğimizi yedik; ikinci vakti Prens, yanında İran kıyâfetli, temiz giyinmiş bir adam olduğu hâlde geldi. Prens bir gözü kör, kirli sakallı ve pejmürde kıyâfetli ve sarıklı, alelacâip bir şahıs idi. Yanındaki genç adam, gayet güzel giyinmiş, başında güzel bir kalpak ve kınalı, güzel kısa kesilmiş bir sakalı vardı. Bu adamı ben Prens'in kâtibi zannediyordum. Güzel İran şivesiyle Farsça konuşuyordu. Bir kelime Türkçe konuşmadı. Sofraya oturduklar. Ben de yanlarında bulunuyordum.

Nihâyet o zat, baklayı ağzından çıkardı: 'Fâik Bey beni tanımadınız mı?' dedi. Ben de bizim Rüşeni'nin bir İranlı şekil ve şemâline gireceğini hatırlama getirmediğim için, 'Tanımadım' dedim. Bu, Rüşeni, Giritlidir, Erkâm Harb zâbitidir; resmî ve medenî cesâreti yüksek bir zattır.

Harbin ilk zamanlarında Erzurum'da bulunduğu kitadaki bir kabahatinden dolayı, Divânı Harbe verilmiş, oradan firar edip, Bağdat'a gelmişti. Bağdat'ta tevkif edileceği sırada, firar ederek, İran'a kaçmıştı. Bağdat'tan firarında Vâli Süleyman Nazif ile, bâzi yüksek rütbeli zâbitlerin yardımı olduğu kanaatindeyim.³⁹ İki sene kadar İran'da kaldıktan sonra, Prens Abdülmecid'i bulmuş ve sözde faydalı adam imiş gibi, kendisini affettirip, [İstanbul'a] gel-

37 *Türk Parlamento Târîhi (1923-1927)*, 3. cilt, TBMM Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 646-647.

38 Orijinal metinde 1916 olarak geçmektedir; fakat sanki 1917 olması gerekiyor gibi geldi bana. Eğer benim görüşüm doğru ise, Rüşeni Bey'in anlatıklarını ve verdiği tarihler ile, buradaki düzeltilmiş tarih çıkışmaktadır.

39 Bu değerlendirme Rüşeni Bey'in anlatımını teklip etmektedir.

mişti.⁴⁰ Bu Prens'in ve Rüşeni'nin masrafları karşılığı, birçok altın liralara verecek, İstanbul'a gönderildiler. İstanbul'da aylarca kaldılar; ferih, fahur yaşadılar; nihâyet tekrar İran'a gitmek üzere, Musul'a geldiler.⁴¹

Talât Paşa'dan bana bir mektup getirdiler. Paşa, mektubunda, 'Prens Abdülmecid Hanı ve Rüşeni Bey'i, hudüdümüzden geçirerek, Kasrı Şirin'de, Ali Asgar Hana sâlimen gitmelerini temin ediniz ve yazacakları mektupları da şifre ile bildiriniz' diyordu.⁴² Ben kendilerini Musul'da görmüştüm. Birkaç gün sonra Kerkük'e gelmişler. Bir sabah, bir polis, hükümet binâsi etrafında dilenci kıyâfetinde iki adamın dolaşğını ve bunların câsus olmaları ihtimaline mebnî tevkif edilmeleri lüzûmunu bana söyledi. Ben işi anladım; 'O adamları bana getiriniz' dedim. Hakikaten dilenci kıyâfetine girmişlerdi. Kendilerine, 'Burada kıyâfet değiştirmenizin mânâsı yoktur; üst başınızı düzeltip, istirahat ediniz; korkulacak bir şey yoktur' dedim.

Sakızlı Kürt aşiret reislerinden Ârif Ağaya, Kerkük'e gelmesi için haber yolladım. Ârif Aga geldi; vaziyeti anlattım. Prens ve Rüşeni'yi Ârif Ağaya terfik ettim. Ârif Aga, adamlarıyla, bu iki zâtı Kasrı Şirin'e götürdüler ve Rüşeni'den Talât Paşa'ya şifre edilecek bir mektup ile bana da sâlimen gittiklerini bildiren mektupları getirdiler.

Abdülmecid Han'ın bir Prens olduğuna bugün de kâni değilim. Hiçbir fâidesi olmak ihtimali olmayan Rüşeni'nin uydurması bir prens olduğuna kâniyim.⁴³

İfadesinden anlaşıldığı kadarı ile, Rüşeni Bey, 1917 yılının yaz/sonbahar aylarını İstanbul'da geçirmiş olmalıdır. Çünkü, Rüşeni Bey, 1917 Ekiminden sonra, "Rusya inkilâbının parlaması üzerine, Teşkilâtı Mahsusa nâmına [yeniden] Kafkas'a gitmek ve oradaki Türk esir zâbit ve efkârından istifâde ederek, teşkilât yapmak ve ordumuzun Kafkas taarruzunu teshil etmek üzere tavzif" edilmiştir. Bu harekât esnasında da pek çok görgü tanığı vardır ve Rüşeni Bey, bunların da isimlerini vermeye hazır olduğunu dilekçesinde belirtmektedir. Anlaşılan, Osmanlı ordusunun son andaki Bakû saldırısında görev almıştır. Rüşeni Bey'in anlatımı, bu kez Teşkilâtı Mahsusa'nın Enver Paşa grubu içinde bulunmakta olduğuna ilişkin bir izlenim yaratıyor. Çünkü, Gence'de (Azerbaycan) Nûri Paşa ordusuna katılmıştır. Nûri Paşa'nın yaveri ise, daha önce de ismi geçen Kılıç Ali'dir.⁴⁴ Böylece Rüşeni Bey'in şa-

40 Artık iyice anlaşılıyor ki, bu satırların yazarı Rüşeni Bey'i pek de övmek niyetinde değildir!

41 Bu anlatı, dikkat edilirse, fark edilecektir ki, Rüşeni Bey'in öyküsünden biraz farklıdır. Metinde Rüşeni Bey, bir hayli eleştirilmektedir.

42 Anlaşılan Talât Paşa, Rüşeni Bey ile yeniden anlaşma ve işbirliği yolunu bulmuştu; ya da tam tersine, Rüşeni Bey, Talât Paşa ile uzlaşmıştı.

43 Rüşeni Bey hakkındaki eleştiriler devam etmektedir. Metin için bkz. Günday, a.g.e., s. 180-181.

44 Kılıç Ali'nin anılarında bu bahisten de söz yoktur!

hitleri arasına, 1931 yılında Atatürk'ün çok yakınında bulunan bir isim daha katılmaktadır.

Rüşeni Bey'in Teşkilâtı Mahsusa içindeki konumu artık tamamen değişmiş olmalı ki, yeniden İstanbul'a döndüğünde, "yine pek çok takdirlere mazhâr" olur. Bakû'nün işgalinde orada bulunur. Rüşeni Bey'in Enver Paşa'nın Tûran macerasına katıldığını belirtmek sanırım spekülasyon olmayacaktır. Sonunda Azerbaycan Hükümeti'nde Hâriciye Nezâreti Müsteşarı olarak resmî vazife de alır. Yine dilekçenin kaleme alındığı tarihte Atatürk'ün çok yakınında bulunan bir isim, Rüşeni Bey'in bu aşamadaki görevi hakkında şahit olarak gösterilmiştir: 1931 yılında TBMM üyesi de olan Rüşen Eşref Ünaydın... Rüşeni Bey, bu görevini kanıtlayacak belgelerden ve şahitlerden de söz etmektedir.

Rüşeni Bey'in mütakere dönemindeki faaliyetleri anlaşılan pek o kadar da yoğun ol(a)mamıştır: Bolşeviklerle anlaşma konusunda İstanbul Meclisi Mebusanı nezdindeki önerisi, bir telgrafla Atatürk'e de bildirilmişti. Artık bunun üzerine mi bilinmez, ama Atatürk, Ankara'da iken, kendisini Ankara'ya davet etmiş ve bir hafta süreyle kendisini ağırlamıştı. Bolşeviklerle anlaşma politikası konusunda Atatürk ile görüşmüştü. Atatürk de görüşlerini onaylamıştı. Ancak daha sonra yeniden İstanbul'a dönmüş ve ancak 1920 yılının Nisan ayında, dilekçenin kaleme alındığı yıl Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak ile birlikte İstanbul'dan kaçarak yeniden Ankara'ya gelmiş ve bu sırada yeniden "Kafkas'a gidip çalışmak üzere Gâzi Hazretleri tarafından tavzif" edilmişti.

Rüşeni Bey, bu aşamada Gürcistan ile Ermenistan arasındaki siyasi işbirliğine engel olmuş ve Ermenistan'ın kendisine bir müttefik bulmasına imkân bırakmamıştı. Bütün bu görevlerini bizzat Atatürk'e raporla bildirmişti. Atatürk de, bu hizmetleri karşılığında, Rüşeni Bey'e, içeriğini bilmediğimiz bir "taltif" telgrafi çekmişti. Dolayısıyla, Rüşeni Bey'in, Millî Mücadele yıllarındaki çalışmalarının görgü tanığı ise, bizzat mücadelenin önderi ve dilekçenin yazıldığı tarihte de halen Cumhurbaşkanı olan Atatürk'tür!

Rüşeni Bey, dilekçesinde, Teşkilâtı Mahsusa subayı olarak siyasi ve gizli görevlerde bulunduğunu ileri sürüyordu. Bütün bu öyküyü ayrıntılı olarak anlatmasının nedeni ise, 5 Şubat 1330 (1915) tarihinde Erkânı Harb Kolağası olarak emekliye sevk edilmiş ve 18 Mayıs 1331 (1916) tarihinde de, "irâdeye iktirân ettirilen İstanbul Merkez Kumandanlığı Zâbitan Divân Harbi'nin gıyâbi bir kararı ile, silki askeriden tard ve bir sene [de] kalabendlik cezalarına mahkûm" edildiğini sonradan öğrenmiş bulunmasıydı.

"Sebebi mahkûmiyeti", "Bağdat'tan Konya'ya mahfuzen hini izâmında, İran dâhiline firar etmiş" olmasıydı. Bu hareketine karşı, "Divânı Harbce gıyâben tard ve bir sene kalanbend cezalarının tâyininde, mülgâ Askerî Cezâ Kânunu'nun 132. maddesine istinâd edildiği" belirtilmişti. Yasanın bu hükmü, "kıta ve vazife askeriyelerini bilâ izin terk ederek, millî hudûdu tecâvüz eden veyâ kısmı askerisi ile birlikte millî hudud hâricinde iken, bilâ izin kısmı askerisini bırakan ümerâ ve zâbitana münhasır"dı. Rüşeni Bey'e göre, "gerek eski ve gerek yeni mevzuatı kânûniyeye göre, ihtiyat zâbitânı, vazife askeriyeye dâvet ve vazife askeriyede istihdam olunmaklardır ki, Askerî Cezâ Kânunu ahkâmına tâbi ve dâhil olabilir"di. "Vazife askeriyeye dâvet ve vazife askeriyede istihdam olunmadıkça, kavânini cezâiyeye askeriyeye tebâiyyetleri vârid ve mevzuu bahis olamaz"dı.

Rüşeni Bey, dilekçesinde bütün bu olayların ölmüş ve canlı şahitlerinin de isimlerini veriyordu: Nuruosmâniye Kulübü'ndeki toplantıya katılan üyelerin tamamı bu tarihte artık ölmüştü. Ama eski Van Valisi ve Erzurum eski mebusu Tahsin Uzer Bey, Enver Paşa'nın eski eniştesi ve o zamanki Hakkâri Mutasarrıfı Cevdet Bey, hâlihazırda TBMM Başkanı olan ve o zaman Van Jandarma Kumandanı olan Kâzım Orbay Paşa, Büyük Erkânı Harbiye İstihbârat Şubesi Müdürü Kaymakam Mehmet Nûri Bey, Kâzım Karabekir Paşa, tayyâre müfettişlerinden Baha Sâit Bey, [TBMM'nin ikinci ve üçüncü dönem] Bitlis [ve dördüncü dönem de Muş] mebusu Muhittin Nûri [Nâmi] Bey, eski İcrâ Vekilleri Heyeti Başkanı Hasan Rauf Orbay Bey, isimleri verilmeyen bir grup subay, o dönemde Kolordu Kumandanı olan Ali İhsan Sâbis Paşa, Ordu Kumandanı Nûri Kılıgıl Paşa ve Yâveri Kılıç Ali, hâlihazırda TBMM üyesi Rüşen Eşref Ünaydın ve hatta bizzat Atatürk tanık olarak gösterilmişti. Bu nedenle Rüşeni Bey'in öyküsünün gerçek olmaması için bir neden görmüyorum. Zaten aşağıda, öykünün tamamlayıcı unsurları da bu saptamayı doğrulayacak...

Rüşen Bey, dilekçesinde iki talepte bulunuyordu: "Dâhiliye Nâzırı [Tâlat Paşa] tarafından bendenize tevdi olunan vazife tamamen siyasi ve şu hâlde vaziyetim tamamen siyasetle alâkadar olup, Hükümeti Mülkiyeye tevkif edilerek Bağdat'tan Konya'ya sevkime tevessül olunması yine siyaset icâbından mütevellid bulunduğu ve hakikati hâlde meydanda herhangi bir kıta ve vazife askeriyeden bilâ izin hudud hâricine tecâvüz gibi askerî bir suç vârid ve mevcud bulunmadığı için, cerâimi siyâsiyenin affı hakkındaki 334 tarihli kânundan ve Mücadele Millîye esnasında dahi hizmetim mesbuk olduğu için 372 numaralı [sayılı] kânundan istifâdemim tetkikile vaziyeti kânuniyemin tâyinine müsaade buyurulmasını..."

Rüşeni Bey'in sözünü ettiği yasalar, 334 sayılı "Hıyâneti Vataniye Kânunu"

nu'nun birinci madesinin tādili hakkında kânun" ile "30 Teşrini Evvel [Ekim] 1334'den [1918] 23 Ağustos 1339 [1923] tārihine kadar geçen müddet zarfında müdāfaai memleket uğrunda ikā edilmiş olan efāl ve harekātın cürüm addolunmayacağı hakkında kânun" dur. Sözü edilen ikinci yasa çok anlamlıdır. Yasanın birinci maddesi şöyleydi:

"Mondros Mütārekesi'nin tārihi akdi olan 30 Teşrini Evvel [Ekim] 1334 [1918] tārihinden biliübar sülhün [Türkiye] Büyük Millet Meclisi tarafından tārihi tasdiki olan 23 Ağustos 1339 [1923] tārihine kadar geçen müddet zarfında müdāfaai memleket maksat ve gāyesiyle teşekkül etmiş olan her nevi cemiyet ve heyetlerle müfrezelerin kumandan ve efrat ve mensübini veyā mumāileyhinin emirleriyle hareket etmiş bulunan āhar zevat taraflarından ikā edilmiş olan ve memurini resmīyei devlet tarafından müdāfaai memleket uğrunda ihtiyār olunmuş bulunan efāl ve harekāt cürüm addolunamaz. Bunlar hakkında tākibat icrā edilemeyeceği gibi, evvelce mahkūm olan, mahpus bulunanlar varsa, derhāl tahliye olunurlar."

İlgili yasanın ikinci maddesi de ilk maddeyi tamamlamaktadır ve Rüşeni Bey'in sözünü ettiği birinci yasanın anlamını ortaya çıkarmaktadır:

"Birinci madde ahkāmı hetki ırz efālīne şāmil degildir. Bidāyeten birinci maddede beyān olunan kimselerden olup da, bilāhare hiyāneti vataniye fezihasını irtikāp eylemiş olanlar dahi bu kânundan müstefid olamazlar."

Yasanın üçüncü maddesi ise şöyledir:

"Birinci maddede sıfat ve hüviyetleri tasrih olunan eşhas tarafından 15 Mayıs 1335 [1919] tārihinden biliübar sülhün [Türkiye] Büyük Millet Meclisi tarafından tārihi tasdiki olan 23 Ağustos 1339 [1923] tārihine kadar müdāfaai memleketin gösterdiği lüzum üzerine vükū bulan mehzat istiklālī millī iānesi ve rūsūmu addolunur. Ancak tekālifi millīye māhiyetinde ve vesika mukābilinde alınmış olan emval ve eşyanın bedelleri kemākān Hazinece tesviye olunur."

Dördüncü madde ise şöyle formüle edilmişti:

"Maznun veyā mahkūm oldukları hālde kendilerinden veyā bittahliye Kuvāyi Millīye'ye iltihak ederek hizmetlerinden istīğna hāsil oluncaya kadar ifāyi hüsni hizmet ettikleri hükümeti mahalliyeye tahakkuk eden eşhasın kableliltihak sebebi maznūniyetleri olan efālden dolayı tākibat icrā ve haklarındaki hüküm de infāz olunmaz ve bunlardan elān mevkuf ve mahpus bulunanlar tahliye kılınır."⁴⁵

45 Şimdiye kadar gözlerden kaçmış olduğunu düşündüğüm bu yasa, 1918-1923 döneminde olan bitene ve Milli Mücadele'nin karakterine ilişkin gerçekçi bir fikir vermektedir!

...

Rüşeni Bey'in anlattıklarının gerçekliği konusunda bu aşamaya kadar hālā kuşku duymak mümkün olabilir. Çünkü, nihayet, dilekçede ortaya konulan bütün iddialar, tek yanlıdır ve dilekçenin ekinde bu iddiaları doğrulayabilecek hiçbir belge sunulmamıştır. İddialar ancak şahitler/görgü tanıkları ile temellendirilmektedir. O halde elimizde Rüşeni Bey'in anlatımını destekleyecek hiçbir belge bulunmamaktadır.

Eğer ilgili dosyada başkaca bir belge bulunmasaydı, gerçekten de yukarıda yaptığım bütün değerlendirmeler hālā sorgulanabilir nitelikte kalabilirdi. Ancak, Rüşeni Bey'in dilekçesini bulmak ne kadar bir şans sayılırsa, bu aşamada tarihçilerin bir tarihinin daha olduğunu belirtmek gerekecektir. Çünkü, Rüşeni Bey'in dilekçesine, resmī makamlarca yanıt verilmiştir!

Rüşeni Bey'in dilekçesinde ortaya konulan iddiaların araştırılması için, 17 Haziran 1931 tarihinde, Milli Müdafaa Vekili imzası ile Başbakanlığa yazılan bir yazıda, dönemin TBMM Başkanı Kâzım Orbay Paşa ile Bitlis milletvekili Muhittin Nâmi Bey'in bilgisine başvurulması isteniyordu.⁴⁶ 20 Haziran'da yazılan bir başka yazı da, üç gün önceki yazının eki olarak kaleme alınmıştı. Yine Büyük Erkânı Harbiye Reisliği'ne (Genelkurmay Başkanlığı'na) yazılan ve Başbakanlığa da sunulan ikinci yazıda, Başbakanlığın 15 Haziran tarihli talebi üzerine, Rüşeni Bey'in Milli Mücadele'deki faaliyetlerinin de araştırıldığı haber veriliyordu. Bu araştırma sonucunda elde edilen bilgiler resmī olarak şöyle ifade edilmişti:

"Bağdat'ta 13. Kolordu Kumandanlığı'ndan Harbiye Nezāreti'ne gelen 24 Kânunu Evvel [Ekim] [1]330 [1914] tarihli bir şifrede, '3. Ordu muntakasında sivil elbise ile ve tek başına Bağdat'a gelen Erkânı Harb Binbaşı Rüşeni Bey'in, Bağdat'ta Orduca bir memuriyeti olup olmadığı Kolordu'ya bildirilmediğinden ve kendisi ahaliye Hindistan'a ve Afganistan'a gitmek üzere geldiğini söylediğinden bahsile, eğer mumāileyh asker ise, Ordusunu bırakarak Bağdat'a gelmesi mücibi mücāzat olduğundan ve askerlikle alakası yok ise, ciheti mülkiyeye icābi talep edileceğinden, keyfiyetin iş'arı istizān olunması' üzerine, bu şifreye Harbiye Nezāreti'nden cevaben yazılan 25 Kânunu Evvel [Ekim] [1]330 [1914] tarihli şifre ile, 'Rüşeni Bey'in Van cihetinde memur olduğu müfreze kumandanlığını ifā edememesinden dolayı açığa çıkarılmış olup, kendisinin bu kere o tarafa savuştuğu, ciheti askeriyeye bir vazife ile mükellef olmadığı gibi, ciheti mülkiyeye dahi kendisine bir hizmet tevdi edilmediği bildirilmiş' ve Harbiye Nezāreti'nden Başkumandanlık Vekāle-

46 Yazı, TC Milli Müdafaa Vekāleti Z[ana] İş[leri] D[airesi] Mehākım Şöbesi antetli, (S 31) 558 sayılıdır.

ti'ne yazılan aynı tarihli şifrede dahi kendisinin ciheti askeriyece bir vazifesi olmadığı gibi, ciheti mülkiyece dahi kendisine bir hizmet tevdi edilmediği tekrar ve tasrih kılınmıştır.

Bagdat'tan mahfuzen Konya'ya sevkine tevessül olunmasının da Dâhiliye Nezâreti'nden Bagdat Vilâyeti'ne mesbuk iş'âr üzerine, 'Konya'da ikâmete memur edilmek' sûretile vâki olduğu dosyası arasında mevcut Dâhiliye Nezâreti'nin tezkeresinde ve 13. Kolordu Kumandanlığı'nın şifresinde muharer bulunmaktadır. Bu emir ve iş'âr üzerine, 1 Şubat [1]330 [1914] tarihinde mahfuzen ve Konya'ya isâl olunmak üzere Haleb'e müteveccihen Bagdat'tan yola çıkarılmış ve 3 Şubat [1]330 [1914] tarihinde Remadi ile Hit arasında muhafızların ihmâline bilistifade firar eylemiş ve İran dâhiline girmiştir.

Esâsen ve daha evvel kendisine Kars Şehbenderhânesi'ne Kâtip sıfatile memur edilerek, [1]328 [1912] senesi nihâyetine kadar bu vazifede istihdam kılınmış ve 1 Eylül [1]329 [1913] tarihinden itibaren lisan tahsil etmek üzere memâliki ecnebiyeye terhis ve 1 Eylül [1]330 [1914] tarihinde müddeti bir sene daha temdit edilmiş ve 31 Kânunu Sâni [Kasım] [1]330 [1914] tarihinde tekâüde sevki takarrür ederek, deftere bilithâl icrâyı tekâüdü 5 Şubat [1]330 [1915] tarihinde irâdeye iktirân eylemiştir.

Van cihetinde memur olduğu müfreze kumandanlığında vazifesini ifâ edememesinden dolayı hizmetinden istîğna hâsil olarak açığa çıkarılmış ve Bagdat'a gitmiş olduktan sonra ciheti askeriyece dahi kendisine bir hizmet tevdi edilmeyip, bir mahkeme kararına müstenid olmaksızın Dâhiliye Nezâreti'nin emri ile Konya'da ikâmete memur ve bu sebeple Bagdat'tan Konya'ya sevkine tevessül edilmiş bulunmasına nazaran, haddi zâtında sıfat ve vezâfî askeriyeden münbais olmayıp, Konya'da ikâmete memuriyet gibi Dâhiliye Nezâreti'nin emir ve iş'ârına müstenid böyle bir hâdise karşısında, muhafızlar elinden İran dâhiline firar etmiş olmasından ibâret olan hareketinin Divânı Harbi zâten âlakadar etmeyen ve Askerî Cezâ Kânunu mücibince tecziyesi kâbil ve mevzu bahis olmayan siyâsî bir vaziyetten mütevellid bulunduğu anlaşılmalı ve şu hâlde kendisinin cerâmi siyâsîyenin afı hakkındaki 23 Kânunu Evvel [Ekim] [1]334 [1918] tarihli kânun ahkâmından istifade ederek, mazhârî af olması ve hakkındaki tard kararının bertaraf olarak hakta tekâüdünün avdet etmesi ve bu hakka binâen tardından sarfı nazarla tekâüdünün icrâ kılınması icâb eylemektedir.

Van cihetinde memur olduğu vazifenin siyâsî bir mâhiyeti hâiz olduğunun ispat emrinde işhât eylediği zevattan [Türkiye] Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım [Orbay] Paşa Hazretleriyle Bitlis mebusu Muhiittin Nâmi Bey'in hâlen Ankara'da bulunmadıkları anlaşılmalı ve Rüşeni Bey'in istidâsında bu vazifenin siyâsî olduğunu bilenler meyânında makâmı devletleri Istihbârat Şöbesi Erkânı Harb Kaymakamı Mehmet Nûri Bey'in ismi de dâhil ve meslemeden mâlûmattar olduğu yazılı bulunmuş olduğu için, mumâileyh Nûri Bey'in bu bapta mâlûmâtının tesbit ve bu sûretle dosyasından istihâl kıl-

ınmış olan mâlûmâtın ikmâlile Erkânı Harbiyece muktazi vazifenin tevdiine ve neticeden mâlûmât itâsına...⁴⁷

Resmî soruşturmanın sonucunun da Rüşeni Bey'e hak vermesi dikkati çekmektedir. Bu da dilekçedeki iddiaların doğruluğunu gösteren bir başka ve son kanıttır.

...

Rüşeni Bey'in dilekçesinden önemli bilgilere ulaşıyoruz:

(1) Teşkilâtı Mahsusa'da Osmanlı Ordusu'ndaki muvazzaf subaylar da görevlendiriliyordu. Dolayısıyla teşkilât, hem Ittihat ve Terakki Cemiyeti (Cemiyetin farklı kanatları) ile ve hem de aynı zamanda Osmanlı Ordusu ile yakın ilişki halinde olmalıydı.⁴⁸

(2) Görevler bir komite tarafından ve bizzat Dahiliye Nâzırı Talat Paşa tarafından (da) şifâhen verilmekteydi. Dolayısıyla bu konu(lar)da yazılı bir belge bulunmayabilir. Görevlendirilmenin ve görevin kanıtı ancak şahitler olabilir. Nitekim burada bunu açıkça görüyoruz. Bu örnekten hareketle, Teşkilâtı Mahsusa'nın siyâsî ve askerî faaliyetlerine ilişkin belge bulunmasının son derece güç, belki de imkânsız olduğunu belirtmek gerekir. Eğer bunun aksi doğru olsaydı, o zaman Rüşeni Bey, iddialarını kanıtlamak üzere, yalnızca şahitler göstermek zorunda kalmazdı. Eğer elinde bulunuyorsa, elindeki resmî belgeleri de dilekçesinin eki olarak sunardı. Eğer elinde herhangi bir belge bulunmuyorsa, ki içinde yaşadığı koşullarda bunu gerçekleştirmesi son derece güç olurdu, bu takdirde, sicili Harbiye Nezâreti'nde ve Harbiye Nezâreti'ne bağlı Teşkilâtı Mahsusa dairesinde bulunan eski bir su-

47 BCA (BMGMK) (aynı dosya). Yazı, TC M[ilti] M[üddâfaa] V[ekâleti] Z[ı] [işleri] D[airesi] Mehâkim Şöbesi antelli, (Ş 31) 558 sayılıdır.

48 Karşılaştırmamız: Çeliklepe, a.g.e., s. 75 ve 111. Bu bilgiler ışığında, Çeliklepe'nin yazdığı (Teşkilâtı Mahsusa müfrezelerinin bir kısmı askerlikle doğrudan ilgisi olmayan gönüllülerden oluşuyordu. Bunların başında yetkili durumda olanların da bir kısmı daha önce askerlikle ilişkisi kesilen, diğer bir kısmı ise hiç ilişkisi olmayan politikaya buluşmuş İttihatçılar oldukları bilinmektedir. Enver ve Talat Paşalar adamları olan bu müfreze yetkilileri ile ordu yöneticileri arasında kısa zaman sonra çekişmeler başlamıştır. Kendilerini hiçbir askerî kural ile kayıtlı hissetmeyen, Sarıkamış hareketi sırasında düzenli ordu birlikleri Ruslarla herhangi bir çatışmaya girmeye lüzum görmeyip beklerken, bazı çete grupları çatışmalara giriyorlardı. Tabii ki bu durum askerleri rahatsız etmekteydi. (...) Teşkilâtı Mahsusa'nın başına getirilen bu kişiler yetkilerinin dışına taşmaya her zaman meyillidiler. Teşkilâtın görevlerini çok değişik yorumlamaktadırlar. Asli görevleri ordunun işini kolaylaştırmak olan bu müfrezeler kendilerini ordu birlikleri yerine koyarak mülki idârenin de kendi emirlerinde olduğunu ileri sürmüşlerdir. (...) Bunların bu şekilde davranmaları mülki erkân ile arasında tatsızlıkların çıkmasına ve İstanbul'a şikâyet edilmelerine sebep olmaktadır." (s. 111/112) anlatılanlarla büyük ölçüde örtüşüyor. Fakat Çeliklepe muvazzaf subayların da Teşkilâtı Mahsusa içinde yer aldıklarını belirtmemiş!

bay olarak, resmî dairelerde bulunan/bulunması gereken resmî evraklarının incelenmesi isteyebilirdi. Oysa dilekçede bu yönde bir talep de söz konusu edilmemektedir. Demek ki, Rüşeni Bey, ya iddialarının resmî belgelerinin ilgili resmî kuruluşlarda da bulunacağından şüphe etmektedir ya da bulun(a)mayacağından kesinlikle emindir! Nitekim, Millî Müdafaa Vekâletî'nin araştırmasında ortaya konulan belgeler de, Rüşeni Bey'in öyküsünün tamamını aydınlatmaya ve açıklık getirmeye uygun değildir. Öykünün can alıcı noktaları bu belgelerde hiç yoktur! Resmî rapordan anlaşıldığı kadarı ile, Teşkilâtı Mahsusa faaliyetleri "resmî" sayılmıyordu.

(3) Teşkilâtı Mahsusa içinde farklı fraksiyonlar, görüşler ve yöntemler söz konusuydu. Anlaşmazlıklar vardı ve anlaşmazlıklar sonucunda bir grup diğerini ("idam"la!) ortadan kaldırılabiliyordu.⁴⁹

(4) Dilekçede adı geçen kişilerin ve bizzat Rüşeni Bey'in Millî Mücadele'de aldıkları rol, Teşkilâtı Mahsusa'da çalışmış olanların Millî Mücadele'deki önemini bir kez daha vurgulamaktadır.⁵⁰

(5) Teşkilâtı Mahsusa'da gereken tahsisat, tahsisatı mestureden (örtülü ödenekten) sağlanıyordu. Subaylar da maaş alıyorlardı, fakat bordro verilmiyordu.⁵¹

(6) Kararlar, şifahi oluyordu.⁵² Diğer yandan, elden iletilen şifreler de, büyük bir ihtimalle, daha sonra imha ediliyordu.

(7) Kâğıt üzerindeki gerçekler ile anlatılan gerçekler arasında ancak kısmen bir örtüşme vardır. Bu da "resmî tarih" ile "gayri resmî öyküler"ın farklılığına işaret eder. Nitekim Rüşeni Bey'in anlattıkları ile (aşağıda çerçeve içinde yayınlanan) resmî biyografisi arasında bu bakımdan meydana gelen farklılık dikkat çekicidir.

Hasan Rüşeni Barkın'ın resmî biyografisi

1300 (1884)'de Girit-Hanya (Yunanistan) kentinde doğdu. Kadızâde Hüseyin Efendi ve Seyyide Hanımın oğludur. İlk ve orta öğrenimini tamamladık-

49 Nitekim Ârif Cemil'in anılarında, Kafkas İhtilâl Cemiyeti adını alan teşkilâtın bir kolunun nizamnamesine de yer verilmektedir: "Tahsil esnasında deruhte ettiği vazifeyi ifâden imtinâ edenler ve esrârî cemiyeti işâ edenler idâm edilir. Teşkilâta dâhil olsun olmasın, maksadı mukaddesi ihlâl ve işkâle tasaddî edenler dahi idâm olunur."

50 Basit bir fikir verebilmek için İttihatçılığın ile Teşkilâtı Mahsusa'ya birinin içine girmiş isimlere topluca bir bakmak yararlı olabilir. Lütfen Çeliklepe'nin kitabının son sayfalarına Teşkilâtı Mahsusa'da yer almış ve daha sonra Millî Mücadele'de önemli pozisyonlar alacak olan İttihatçı kadroya bir kez daha göz atınız!

51 Tunaya, a.g.e., s. 279.

52 Tunaya, a.g.e., s. 278-279.

tan sonra, 1 Ocak 1900'da Harbiye Mektebi'ne girdi. 1902'de Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olarak, Erkânî Harbiye (Kurmay) sınıfına ayrıldı. 16 Eylül 1906'da Erkânî Harbiye Mektebi öğrenimini bitirerek, Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle 3. Ordu Komutanlığı emrine atandı. 8 Aralık 1908'de Kolağalığına (Kıdemli Yüzbaşılığa) yükseltildi. 5. Ordu Nizâmiye 9. Fırkası'nda görevlendirildi. 31 Aralık 1910'da Kars Konsolosluk Kâtibi ünvanı ile Kafkasya bölgesinde gizli bir göreve gönderildi. 10 Nisan 1913'te sona eren bu görevini müteakip, 4 Eylül 1913'den itibaren Avrupa'da yabancı dil öğrenimi için bir yıl izni sayıldı. İsteği üzerine izni 1 Eylül 1914'de bir yıl daha uzatıldı.

Bağdat'ta bulunduğu sırada Harbiye Nezâreti'nden verilen emirle yakalanıp, adamlı olarak Konya'ya gönderilmesi sırasında, İran toprakları içinde kaçmasından dolayı, Divânî Harb tarafından askerlikten tardına ve bir yıl kalabend edilmesine karar verildi. 18 Şubat 1915'te emekliye ayrıldı.

1914-1930 arası yaşamını yurt dışında gezi ve ticaretle geçirdi. Avrupa, Asya'da (Rusya, Sibirya, Kafkaslar, Türkistan, Çin, İran, Irak, Süriye, Filistin) ve çeşitli konularda incelemelerde bulundu.

Yurda dönüşünde, Divânî Harb kararı ile hükümlülüğünün politik nedenlere bağlı olduğunu belirterek kaldırılmasını istemekle, 9 Temmuz 1931 gün ve 7529 sayılı kararname ile, siyâsî suçların affı hakkındaki 23 Aralık 1918 günlü kanun gereğince, tard kararının geçersiz sayılması ve ordu ile ilişiğinin kesildiği 18 Şubat 1914'ten itibaren emekliye ayrılması ve aylık bağlanması kabul edildi.

30 Temmuz 1931'de Kudüs 2. Sınıf Konsolosluğu'na atandı. 30 Mayıs 1932'de Vekâlet emrine alınarak yurda döndü.

TBMM'nin IV. döneminde Samsun milletvekili Aziz (Hızır) Bey'in istifası ile boşalan milletvekilliğine CHP adayı olarak 10 Aralık 1932'de seçildi. 22 Aralık'ta Meclise katılarak, III. ve IV. toplantı yıllarında Sayıştay Komisyonu'nda çalıştı. Genel Kurul'da çeşitli konularda yedi konuşma yaptı.

V. ve VI. dönemlerde de Samsun milletvekilliğine seçilerek, yasama görevini 8 Mart 1943'e kadar sürdürdü. Meclisten ayrıldıktan sonraki yaşamı hakkında bir bilgi derlenemedi. Nüfus kaydına göre 25 Nisan 1953'te öldü.

Fatma Samiye Hanım (1904-1939) ve ölümü üzerine Nûrişan Dilek Hanım (1908-1977) ile evlenmiş olup, Doğan (1925-1985)'ın babasıdır.

TBMM Genel Sekreterliği'ne sunduğu 21 Aralık 1932 tarihli tercümeihâl kâğıdı örneğinde, "Rüşeni'nin Rüyâsı" adlı basılı bir eseri olduğu, "Din Yok, Milliyet Var" eserini Gâzi Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu, "Ruslar Kafkaslara Nasıl Girdi ve Orada Nasıl Yerleşti" adında iki cildlik eserinin gizli ola-

rak Genelkurmay'da korunduğu, "İran'ın İçyüzü"ne dair sekiz ciltlik eserinin de basılmak üzere olduğu yazılıdır.*

Daha 1910 yılında Kafkaslar'a "gizli" bir görevle gönderildiğine göre, Rüşeni Bey, Teşkilâtı Mahsusa ya da benzeri bir örgütle bu tarihlerde ilişki kurmuş olmalıdır. Yaklaşık iki buçuk yıl süren bu "gizli" görev buna işaret ediyor. Fakat dilekçesinde bunlardan hiç söz etmiyor. Avrupa'daki yabancı dil öğrenme süreci de bir başka kamuflaj olmalıdır. Çünkü, izni ikinci kez uzatıldığında, kendisi zaten İstanbul'da idi ve "özel görev" misyonu ile donatılmıştı.

Rüşeni Bey'in resmî biyografisinde de görüleceği üzere, Teşkilâtı Mahsusa'dan hiç söz eden yoktur! Bu noktada anlatılanlar, dilekçenin bir tekrardır. Ardından daha da garip bir dönem başlamaktadır: 1914-1930 yılları arasında onaltı yıl boyunca emekli aylığı bile olmayan bir subayın dünyanın farklı coğrafyalarında "çeşitli konularda incelemelerde" bulunması pek de olacak bir iş değildir. Muhtemelen hükümet adına casusluk, istihbarat gibi işlerde çalışıyordu.

Rüşeni Barkın'ın resmî biyografisi ile yetinecek olanlar, elbette kendisinin Teşkilâtı Mahsusa üyeliğini hiçbir zaman bilemeyeceklerdir. Kimbilir daha kaç resmî biyografi, gerçeklerden tamamen arınmış olarak kaleme alınmıştır!

Ve nihayet Rüşeni Bey'in dilekçesinin sonucunu da bu resmî biyografisinden öğrenmek mümkün oluyor: Bu girişimi sonucunda emekli maaşı alması mümkün olabilmiştir! Hem de bürokraside neredeyse görülmeyecek bir süratle! Rüşeni Bey'in söz konusu dilekçesinin tarihi 7 Haziran 1931'dir. Sadece bir ay sonra, 9 Temmuz 1931 tarihinde Bakanlar Kurulu kararnamesi ile, hem affa uğrayacak, hem de kendisine emekli maaşı bağlanacaktır! Görüldüğü gibi, Rüşeni Bey'in emekli maaşı alabilmesi için yalnızca yukarıda gördüğümüz dilekçesi yeterli olmuştur!

Arık hiçbir spekülasyona ihtiyaç duymadan, Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucularının ve önde gelen siyasetçilerinin ve askerlerinin pek çoğunun, Rüşeni Bey'in Teşkilâtı Mahsusa öyküsünü yakından bildikleri ve kendisini yakından tanıdıkları rahatlıkla söylenebilir. Teşkilâtı Mahsusa, sadece bir örgüt değildir; ama aynı zamanda, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçen kurucu kuşakta, bir örgütsel devamlılığı da sağlamaktadır. Cumhuriyet Türkiye-

(*) *Türk Parlamento Tarihi, (TBMM IV. Dönem: 1931-1935)*, 2. cilt, IV. Dönem Milletvekillerinin Özgemişleri, haz. Fahri Çoker; Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 507-508.

Kâzım Öztürk tarafından derlenen *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1973)*'te (Ankara, 1973) Rüşeni Bey'in soyadı yanlışlıkla Barkur olarak yazılmıştır (s. 144). Bildiği yabancı diller ise Rusça ve Farsça olarak görülüyor. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991)*'de (TBMM Genel Sekreterlik Yayınları, Ankara, 1994) ise buna Fransızca da eklenmiştir (s. 95).

si'nin önde gelen yöneticileri, Rüşeni Bey'i, Teşkilâtı Mahsusa'yı, örgütün faaliyetlerini sadece yakından tanımakla da kalmamışlardır. Aksine örgütün içinde görev almışlar, siyasî sorumluluğu paylaşmışlar ve bir anlamda da kader birliği yapmışlardır. Teşkilâtı Mahsusa, bu anlamda, hiçkimsenin ifşa etmediği, ama herkesin sessizce onayladığı bir yapılanmadır.

Hemen ardından, temize çıkmasından sadece birkaç gün sonra, 30 Haziran 1931 tarihinde, Rüşeni Bey'in, bu kez de Kudüs'e diplomatik görevle atanması, onun yine hükümet adına istihbarat işleri ile ilgilendiğini akla getiriyor. Rüşeni Bey, 30 Mayıs 1932 tarihinde, nedenini bilemediğimiz bir şekilde, Vekâlet emrine alınmıştır.

Bu tarihten sadece altı ay sonra, hizmetlerinin (belki de yeniden) değerlendirildiği ve milletvekili yapıldığını görüyoruz. Gerçekten de, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Kâtibi Umûmîsi Recep Peker adına Saffet Arkan, 28 Kasım 1932 tarihinde, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya hitaben yazdığı bir yazıda, "Aziz Hızır Bey'in istifası dolayısıyla münhâl Samsun mebusluğuna sabık Kudüs Konsolosu Rüşeni" Bey'in CHF adayı olarak saptandığını bildiriyordu.⁵³ Rüşeni Bey'in milletvekilliğinin 8 Mart 1943 tarihine kadar kesintisiz sürmesi dikkat çekicidir. Art arda üç dönem TBMM'de bulunmuştur.⁵⁴

Buradan 59 yaşında gerçekten emekli olduğu sonucuna varılabilir. Son on yılını nasıl ve nerede geçirdiğini ise hiç bilmiyoruz. Rüşeni Bey, 25 Nisan 1953 tarihinde ölmüştür.

Rüşeni Barkın'ın Yazdıkları: Türkler, Azınlıklar, (Yahudiler, Rumlar, Ermeniler), Türkleştirmek, Vatandaşlar ve Hain Vatandaşlar Üzerine

Rüşeni Bey'in, 1926 yılında kaleme alınan, *Din Yok, Milliyet Var* adlı elyazması kitabı, siyasî görüşlerinin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Ender Helvacıoğlu, "Rüşeni ve Kitabı Üzerine" adlı makalesinde, Rüşeni Bey'in

53 Yazı, Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umûmîliği antelli ve 626 sayılıdır. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu (1923-1950), [Katalog Numarası: 490.01/26 126 2].

Bu yazıda dikkat çekici olan bir nokta daha bulunmaktadır. O da, yazıda, "Aramızda kararlaştırıldığı üzere, mahallî hükümet amirleriyle temâsa gelerek, 2 Kanun Evvel [1]932 cuma günü intihâbin icrâ edileceği teşkilâtımıza bildirilmiştir. Muktezâsının ifâsına müsaadelerini niyaz ve bilvesile teyidi ihtirâmat eylerim efendim," denilmesidir. Bu tarihte de CHF Kâtibi Umûmîliği ile Dâhiliye Vekâleti arasındaki yakın ve doğrudan ilişki dikkat çekicidir.

54 Rüşeni Bey'in elbette TBMM içindeki siyasî etkinliklerinden de söz etmemiz gerekir(di). Maalesef bu konuda çalışmaya henüz zaman ve imkân bulamadım. Bu konuyu araştırmacıların dikkatine sunmakla yetinmek zorundayım.

(*) Ender Helvacıoğlu, "Rüşeni ve Kitabı Üzerine", *Bilim ve Ütopya*, Şubat 2000, s. 4-7.

yazdıklarının öyküsünü anlatıyor: Rüşeni Bey'in aşağıda bazı kısımlarını aktaracağım metni, iddialara göre, bizzat Atatürk tarafından da dikkatle okunuyor ve övgü ile notlanıyor. Diğer yandan, bu iddianın karşısında, alınan notların Atatürk'e ait olmadığı iddiası da yer almaktadır. Buna göre, el yazısı notlar Atatürk'e değil, fakat Âfet Inan'a aittir. Ancak tartışılmayan nokta, metnin Rüşeni Bey'e ait olduğu gerçeğidir. Aşağıda Rüşeni Bey'in siyasi görüşlerini bulacaksınız:

"Vatan ve milleti kemiren ayrılıkları kaldırmak; yani vatanımızdaki azınlıkları, hızla ve yok edici önlemlerle Türkleştirmek ve bütün vatan çocuklarını, ortak menfaat, ortak duygu, ortak aşk, ortak ruh, ortak vicdan ve ortak kanla, bir âile hâlinde kaynaştırmak ve mutlu etmek... Bu hayâtî sorun, 'hâin vatandaşlar ve sahte kardeşler' konusunda açıklanacaktır.

Başka milletlerin midelerinde erimeye mahkûm olan Türk azınlıklarını, sistem altında getirtmek ve kazâya uğratmadan, üretici olacak şekilde yerleştirmek... Bunun için büyük bir uzmanın gözetiminde, kusursuz ve sürekli bir örgütlenme yapmak gereklidir. (...)

Hergün İslâm çevrelerinde kopan belâlar nedeniyle, Türkiye'ye sığınmak isteyen birçok bedbaht vardır. Bunlar bize yük olmayacak şekilde paralı olurlarsa, büyük kolaylıkla Türkiye'nin kucağını açık bulmalıdırlar.

Hattâ bu gibiler gizli propagandayla teşvik edilmelidir. Ancak, bunların hızla ve kayıtsız şartsız Türkleşmesini sağlamak için, kesin önlemler, kusursuz propagandalar ve açık yasalar, her zaman yürürlükte bulunmalıdır. Bunların yerleştirilmesi, özellikle Türkleşmelerini kolaylaştıracak şekilde olmalıdır.

Bu gibilerin eski halklarını hatırlatacak isimlerle anılması, büyük bir suç sayılmalıdır. Yüzyıllardan beri Türklüğe karışan insanlara ve hattâ kitlelere; Laz, Çerkes, Acem, Arnavut, Arap, Boşnak, Tatar ve Kürt diye seslenilmesi, Türklük için fenâ, leke ve müthiş bir cinâyettir. Ne yazık ki, milletimiz, hükümetimiz, polisimiz ve hattâ mahkemelerimiz, hâlâ korkunç bir kayıtsızlıkla, bu cinâyeti işlemekte ve karşılıklarına çıkan Türklere yabancılık aşılacaktır.

Vatandaşlığın yalnız bir anlamı var: Birlik... Birlik içinde birkaç tür dil, birkaç türlü menfaat, birkaç türlü âile, birkaç türlü duygu, birkaç türlü kan ve birkaç türlü vicdan sığmaz. Herkes ne derse desin, hâin vatandaş olan Rum, Ermeni ve Yahudiler ile sahte kardeş olan dönme, Kürt, Çerkes, Arnavut ve Araplar, Türklerin vatandaşı olamaz. Bir başka deyişle; en küçük özelliğiyle bizden ayrılan ve özel adlar taşıyan insanlar, Türkün kardeşi olamaz. Türkiye'nin yalnız bir türlü evladı var: Türk...

Türkiye'nin öz çocukları; seve seve analarının dilini söyler, zevkle analarının şiirini öter, ortak sermaye ile ortak menfaat için çalışır, husûsiyetiz ve engelsiz çifileşerek âile kurar, ortak duyguyla vatanını ve birbirini sever, ortak kan ve ortak vicdan taşır.

Vatandaşların târihi ortak, hayâtı ortak ve geleceği ortak olur. Başka târih-

lerde ilgi arayan, başka vatanlarda kalbini bırakan ve başka gelecek peşinde koşan insanlar, zorla vatandaş adını taşımaya kalkarsa, onlara vatandaş değil, 'hâin vatandaş' demek gerekir.

Vatandaş görünüp yabancı kalmak, hâinliğin en kötüsü ve düşmanlığın en tehlikesidir. Hâin vatandaşlar ve sahte kardeşler, memleketi içinden yıkar. Koca Osmanlı İmparatorluğu'nu ve büyük Türk Milletini, yüzyıllarca içinden kemirip deviren, hep bu hâin vatandaşlar ve sahte kardeşlerdir.

Özellikle hâin vatandaşlar, câsustan da, hırsızdan da, dış düşmandan da kötüdür. Câsus bâzen kendisini örtmek için dışarıdan para getirip memleketi bırakır. Hırsız bir defâlik soyup kaçar. Dış düşman içimize karışmadan vurur ve savunmaya olanak bırakır.

Ama hain vatandaşlar, her zaman soyar, her zaman câsusluk eder, her zaman düşmanla birleşir ve her zaman kardeş görünerek, intikamdan kurtulur. Hâin vatandaşlar arasında, hâin içyüzünü maharetle saklayan Yahudilerden biraz söz etmeliyiz: Yahudiler, hayat mücadelesinde bütün milletleri geçmiş ve taşkın bir hırsla, bütün dünyâyı kemirecek bir hâle gelmiştir. Dünyanın en sefil bir Yahudisini alınız ve onu en yabancı bir çevreye atınız. Göreceksiniz ki, hiç şaşırmadan mücadeleye atılacak ve az zamanda herşeye üstün gelerek, o çevreye hâkim olacaktır.

Yahudiler, kana karışan mikroplar gibi, sessiz ve gürültüsüzce milletleri kemirir. Böylece Yahudilik, dünyayı kaplamış bir veba gibidir. Yahudileri eritmeyen ve hazmedemeyen milletler, bunların dişleri altında erimeye ve ölmeye mahkûmdur.

Birçok millet, bunların kötülüğünden kurtulmak için, bunlara karşı şiddetli uygulamalarda bulunmuşlardır. Mısır Firavunu, Yahudilerin her doğan çocuğunu öldürerek, bunların soyunu kurutmaya çalıştı. İspanyollar ve Fransızlar, bunları sayısız kez yağmalayarak ve göz ettirerek, vatanlarını temizlemeye savaştı. Ruslar, bunları birçok katliamla kırarak, Rusya'yı kurtarmaya çabaladı.

Ben de o kanıdayım ki, vatanımda doğan her Yahudi çocuğu, milletim için veba mikrobundan [daha] korkulu bir felâkettir.

Ama sanmayınız ki, ben de Firavunun yaptığı gibi, Yahudi çocuklarını kesmek isterim. O benim aklıma bile gelemeyecek işlerdendir. Rusların yaptığı gibi, Yahudileri katliamlarla bitirmeye kalkmak da, Türklerin yapabileceği işlerden değildir. Çünkü, Türkle silah çevirmeyenlere karşı, Türk silah kullanmaz. Yahudileri vatanımızdan kovarak kurtulmak da mümkün değildir. Çünkü Yahudiler öyle sinsi bir millettir ki, kapıdan kovdukça, pencereden girer ve mikrop gibi vatanın bilinmeyen köşelerinde yerleşir.

Ben Türkiye'yi Yahudi belâsından kurtarmak için yalnız bir çâre görüyorum; o da, Yahudi olarak hiçbir çocuğun doğmasına izin vermemektedir. Sakın sözümden ürkmeyiniz; çünkü bu önlem, uygarlığın ve hattâ akıllı Yahudilerin yücelteceği bir önlemdir.

Ben şunu demek istiyorum ki;

Hiçbir Yahudinin (dişi olsun, erkek olsun) başka bir Yahudi ile evlenmesine izin verilmemeli ve böylece saf kan bir Yahudi yavrusunun doğmasına meydan verilmemelidir. Yani her Yahudi kızı, bir Türk genci ve Yahudi genci bir Türk kızıyla evlenmeli ve kayıtsız şartsız Türklüğe karışmak zorunda bırakılmalıdır.

Bu sayede Türkiye, Yahudi belâsından kurtulacak ve Yahudi milleti meşrû ve insânî bir şekilde, yüksek Türk milletine karışacaktır.

Ek olarak; Türkler, büyük ekonomik adımlar atacak ve Yahudiler de, dünyanın en yüksek milletine karışmakla onurlanacaktır.

Rumlara ve Ermenilere uygulanacak biricik tedbir de, Yahudiler hakkında söylediğimiz tedbirdir. Bu, Türkiye'nin en kutsal yasası olmalı ve Türkiye'de yerleşecek her yabancıya ihmâl etmeden ve ertelenmeden uygulanmalıdır.

Emperyalist heyûlalar ne derse desin; çoğunluk içinde azınlık, birlik içinde ikilik, vatandaşlık içinde yabancılık olamaz. Biz artık hâin vatandaşlara söylemeliyiz: Türk müsünüz? Aramıza giriniz ve bize karışınız. Yabancı mısınız? Maskenizi çıkarınız ve düşman topluluğuna katılınız.

Bu millî ultimatomdan sonra, en küçük (?) özellikle bizden ayrı kalmak isteyenleri, her an ve her yerde, millî nefret ve düşmanlıkla kamçılayarak, ölüm ve firar arasında seçim yapmak zorunda bırakmalıyız.

Türklüğü seçenleri ise, dakika kaçırmaksızın, her özelliğinden uzaklaştırarak, bütünüyle Türkleştirmeliyiz.

Artık özel okul, özel kültür ve özel dinlere son vermeliyiz. Bundan sonra, ortak dil, ortak kan ve ortak vicdan, Türkiye'nin kutsal sembolü olmalıdır. Buna karşı çıkacak bir vicdan düşünülemez. Bunu başardığımız gün, dünyanın en mutlu vatani olacak ve Türkleşenlerin torunları bile bizi yüceltecektir.*

(*) *Bilim ve Ütopya*, Şubat 2000, s. 23-25.

Burada yazılanlar Teşkilât Mahsusası üyesi bir İmtihacı subayın Türkçü görüşlerinin bir yansıması olarak kabul edilmelidir.